

מראי מקומות לעיון בדף היומי

כאכתי קריא לא עם בורין . גמא פוסקים נבנים
מבן הורא סמך (לכל בחינה) : עו פק פלפולין פלפולין .
לום חילוי סומריש בעל (ו'ג) : וסם וילי' עמ' ון רלא חקי' .
י ון סמך ויל קרי' כיה במו'ק חורא אז .
חקי' ס' יו יו לא ון סמך לוק' .
קרי' קום ון לא ס' לח'י חס' .
ל' מ' ל' קרין וליה חיי' סמ' .
י' גמ' חס' חוק' ור' ור' ור' .
ו' חיל' בער'י' ג'ר'ט' יר'ומו' .
ל'קרי'מ' ג'ט' ל'קרי' חס' .
ל'קרי'מ' ח'ט' ור'ט' ח'ט' ק'רי' .
ל' ח'ט' י'ל' : עו פ'ול' עמ' .
פ'ור' . מ'ל' ח'ט' ק'רי' ון ס'מ' .
פ'ור' ג'ול' י'ל'ר' . מ' ק'ר'ט' .
מ'ר'ק' ון ח'ט' : גמ' . סמ' .
ל' ח'ט' ויל' ע'מ' ס'מ' .
מ'ר'ט' . ל' ח'ט' ח'ט' .
ל' ח'ט' ח'ט' ח'ט' ח'ט' .

בית מדרש גבוה לתורה
כולל הדף היומי
קרית ספר ת"ו
מיסודה של עמותת "מנשולי ערימת"
רחוב שאגת אריה 25/17
קרית ספר 71919 מודיעין עלית
ארץ ישראל

גליון מספר 344
הוצאת ע"י כנס המה"נ
ה"ר אברהם אליעזר מרקוביץ שליט"א לונדון

לע"נ הר"ר צבי בהר"ר מרדכי ורעיתו מרת רחל לאה בת הר"ר אברהם אליעזר ד"ל

מסכת סנהדרין דף פט - דף צה

בס"ד, כח אייר התש"ע.

המומתין בכ"ג. [ועיין בדבריו מה שכתב להשוות דברי הר"ע מברטנורא לדברי רש"י וצריך עיון וכמו שביארנו דבריהם לעיל].

ה) בא"ד, דאם כן משכחת לה רבן יוחנן בן זכאי בסנהדרין ובפרק היו בודקין (לעיל מא.) לא משמע הכי. הקשו המלא הרועים, הסנהדרין קטנה והערור לנר, מהא דכתבו התוס' לעיל (לז): ד"ה מיום שחרב, דאם היו רואים צורך שעה היו חוזרים, ולא נמנעו אלא מלדון דיני רוצח משום דחזו דנפשי רוצחין, ומעשה דרבן יוחנן בן זכאי רציחה היה כדאמרין לעיל (מא.), אבל לזקן ממרא שפיר היו חוזרין. ותירץ הסנהדרין קטנה, דהתם איירי דוקא באמצע השנה, אבל לפי מה דכתבו עתה בדעת רש"י ד"ה לא בבית דין, דברגל היו חוזרים ללשכת הגזית לדון את הזקן ממרא, איכא למימר דכיון דחזרו היו דנים נמי דיני רציחה, ואהא הקשו, דאם כן משכחת לה רבן יוחנן בן זכאי בסנהדרין, דהיינו אם חזרו לדון זקן ממרא ברגל.
ו) בא"ד, ודוחק לומר דאעבירה דקודם שגלתה סנהדרין דנים אף לאחר שגלתה וכו'. העיר הסנהדרין קטנה, דבהא לא משני לרש"י ד"ה לא בבית דין דכתב, דאפילו את העבירה לא עשה עד אחר שגלתה הסנהדרין, אלא אתו למימר דאם לא היה דוחק היה אפשר לתרץ כן, ולא כפירוש רש"י.
ז) בסוה"ד, ורבינו תם אומר דמיירי שנגמר דינו קודם שגלתה סנהדרין. הקשה הערוך לנר, דהקושיא שהקשו אמאי נקט יבנה ולא חנות אכתי אינה מתורצת. [ולכאורה יש ליישב, דהרי לרבינו תם הא אין ממיתין אותו בבית דין שביבנה, משום דליכא שם קיבוץ כל ישראל ברגל, דאיכא דוקא בירושלים ברגלים, וחנות הא פירש רש"י לעיל (מא.) ד"ה בחנות דהוא מקום בירושלים, ואם כן אפשר להרגו ברגל, בקיבוץ כל ישראל (א.י.ג.).].
ח) גמ', אמור לו רבי יהודה וכי נאמר יראו ויראו, והלא לא נאמר אלא ישמעו ויראו למה מענין דינו של זה. כתב הרש"ש, דמשמעות דברי הגמ' דאפילו רבי עקיבא דמצריך רגל דוקא, היינו דווקא בזקן ממרא, אבל גבי בן סורר ומסית סגי בפרסום בכל המקומות, וכדכתב הכסף משנה (פי"ח מעדות הל"ז ובספ"ג מממרים). ואף דבדידיהו נמי כתיב "ישמעו ויראו", בזקן ממרא כתיב "וכל העם" ולא כתיב "ישראל". ו"עם" היינו המוניים שאינם מתפעלים אלא בראיה חושית ולא סגי להו בשמיעה. והעיר דמה שכתב רש"י בד"ה וכל ישראל, טעות היא שהרי בזקן ממרא כתיב "העם".
ט) גמ', דלאו כולי עלמא חזו לטהרותא. הקשה בחידושי הר"ן, דמאי שנא זקן ממרא הא לאו כולי עלמא חזו להיות זקן ממרא, דבעינן מופלא שבבית דין וראוי להורות כדאיתא לעיל (פז). וכל שכן דלאו כולי עלמא חזו להיות בן סורר ומורה, דהרי כל ימיו של בן סורר ומורה אינן אלא ג' חדשים

דף פט ע"א
(א) גמ', ואי עביד חמשה בתי גרוע ועומד הוא. עיין ברבינו חננאל דגרס, "ואי מתחילה עבדינהו חמשה בתי, ופליש חד בית לחבריה, גרוע ועומד הוא מעיקרא, דהא פסול הוא כרבי זירא דאמר בית המפולש לחבירו פסול". וביאר, דאיירי בגוונא שעשה ארבע פרשיות, והניח פרשה אחת בתוך שתי בתים, על יד שעשה חור מפולש בין שניהם, ולרבי זירא תפילין אלו פסולות מעיקרן, משום החור שבין שני הבתים. וכן גרס בתוספות הרא"ש, והוסיף, שאם הוסיף בית חמישי באמצע הבתים ולא הניח שם פרשה, לא נפסלו התפילין, דדוקא תוספת בפרשיות פוסלת. וגם אין לומר שהוסיף הזקן פרשה חמישית, שאם כן הורה לעבור על דברי תורה, שהתורה אמרה להניח בתפילין ארבע פרשיות אלו, ולא אחרות.
(ב) מתני', לא בבית דין שבעירו וכו' אלא מעלין אותו לבית דין הגדול שבירושלים. פירש רש"י ד"ה לא בבית דין שביבנה, אם נשאלו לבית דין שבלשכת הגזית וכו' אין ממיתין אותו ביבנה ואף על פי ששם סנהדרין גדולה, סוף סוף אין נקבצים שם. [הנראה מדבריו וכן משמעות הגמ', דחיסרון דיבנה אינו משום שאין הסנהדרין עצמן בירושלים, אלא דלרבי עקיבא בעינן וכל העם ישמעו ויראו, דהיינו שצריך להיות לעיני העם דוקא]. אמנם ר"ע מברטנורא ביאר, דאף שסנהדרין גדולה שם, ואף שעדיין הבית קיים, החסרון משום סנהדרין גדולה אינה יושבת במקומה בלשכת הגזית. ועיין באות הבאה, ושל אחריה.
(ג) מתני', אל מעלין אותו. בתוס' יו"ט חידש לבאר, ד"אלא מעלין אותו וכו'" אזיל אבית דין שבעירו, [ועיין נמי מה שכתבנו באות הקודמת ובאות הבאה, ולכאורה עדיין דברי רש"י צרכים עיון, דמה לנו יבנה לכאן, ואולי יש לבאר, דמעלת הסנהדרין גדולה אף בדין "ישמעו ויראו" מחמת הפהרסא והקול שיצא מבית דין שביבנה, ואתא לאשמועינן דבעינן קיבוץ דוקא].
(ד) תוס' ד"ה ולא בבית דין, בתוה"ד, ותנימה דסוף סוף וכו'. שהקשו דמה יועיל אם ימתינו עד הרגל הרי לא יוכלו לדון דיני נפשות דכבר גלתה סנהדרין, ועיין עוד מה שהאריכו להקשות, ומשום הכי העמיד רבינו תם דאיירינן בגוונא שכבר נידון קודם שגלתה סנהדרין. דהיינו דלמך דדינו של זקן ממרא דוקא בפני בית דין הגדול. ומה דבעינן ירושלים הכא היינו כמשמעות דברי רש"י. ועיין באות הבאה. והתוס' יו"ט אמתניתין כתב, דדינו של זקן ממרא אף בבית דין שבעירו, וכדאיתא להדיא בפרק קמא משנה ה'. וכמו שפירש רש"י בגמ' (טז) דכי כתיב "וקמת ועלית" בהוראה כתיב, שבאין לשאל מה יורו וחזור לעירו. ואם הורה לעשות ככתחלה נדון כשאר

דאכיל. וכתב הרש"ש, דאינו מבין הדמיון, לעניינינו. ובמאירי פירש, מאן דאכיל תמרים בכברה לקי, דהיינו דאף אם נחוש שיש שם תולעים ואכלם אינו לוקה, דהא לא אתרו ביה. ובעין אליהו ביאר, על פי מאי דאיתא ביחזקאל (ג' פסוק ג'), דהנבואה דומה לדבש, דהיינו תמרים. והוא משל, מי שמניח התמרים בכברה ואין מוציאם, אינו יכול ללקות, דהא ליכא מאן דחוי להו שיוכל להתרות בו. והרש"ש פירש, דהיה אדם בבית רב חסדא שהיה אוכל תמרי בארבילא, וכששנה התנא קמיה דרב חסדא דהכובש נבואתו לוקה, אמר לו אותו אדם, "לקי" בתמיהה, והא לא אתרו ביה. וכן במכות (שם).

טז [גמ', חבריה נביאי ידעי. לכאורה נראה לבאר דאף גבי נביא השקר, והמתנבא מה שלא נאמר לו ונאמר לחבירו. יש לבאר, דחבריה נביאי מתרי ביה, דהא כולהו נביאי ידעי אם היתה נבואה, ולמי נאמר].

יז [גמ', אחר דבריו של שטן. כתב המהרש"א (חדושי אגדות) בשם הרא"ם, דמה שלא פירש כפשוטו אחר הדברים שהיו למעלה במעשה דאבימלך ופיכל שר צבאו. משום דעברו מאז י"ב שנה, ולמאן דאמר "אחר סמוך", בודאי אינו סמוך לאותו מעשה ואף דגם דבריו של שטן היו טפי מקמיה, דהא בזמן העקידה היה יצחק בן ל"ז שנה כדאיתא בבראשית רבה (נה, ד), והסעודה שעשה אברהם ליצחק היתה לסוף כ"ד חדש, כדפירש רש"י על התורה (בראשית כא ח), [ועיין באות הבאה]. מכל מקום השטן קטרג אחר ל"ה שנה ולא מיד אחר הסעודה. ולמאן דאמר "אחר אחר", נמי לא שייך לומר אחר הדברים האלה, דהאי לישראל משמע שבסיבת הדבר הראשון בא הדבר הזה, והכא אינו ענין למעשה דאבימלך, ומשום הכי קא בעי "מאי אחר" ומפרש, אחר דבריו של שטן, דאפשר שקטרג עליו מיד והנסיון היה לאחר זמן.

יח [גמ', מכל סעודה שעשה וכו'. פירש רש"י בפירושו התורה (בראשית כא ח), אקרא ד"ויעש אברהם משתה גדול ביום הגמל את יצחק", לסוף כ"ד חדש. ובפרקי דרבי אליעזר (פרק כט), וכן בשוחר טוב (במזמור קי"ב) כתיב, מכאן שחייב אדם לעשות סעודה ומשתה ושמחה ביום שמל את בנו לשמונת ימים, ופירשו התוס' בשבת (קל). ד"ה שש בשם רבינו תם, דדריש ביום הגמל, נוטריקון "ה"ג מל", כלומר ביום שמיני מל. [ולכאורה סוגיין אתי אתיא שפיר דוקא לפירוש רש"י, דאי נימא דהיתה סעודת המילה, מה ענין לערער השטן "מכל סעודה שעשה לפניך וכו'", ואמר לו הקדוש ברוך הוא, "כלום עשה אלא בשביל בנו", הרי הסעודה היתה על מצות המילה, ובאמת בפרקי דרבי אליעזר (שם) לא דריש אחר דבריו של שטן כדדריש בסוגיין].

יט [גמ', עמוד לי בניסיון זה שלא יאמרו אין ממש בראשונים. משמע דניסיון העקידה היה קשה מכל הנסיונות. והקשה הבן יהוידע, דהא הוי ניסיון דאור כשדים שלכאורה היה קשה ממנו, שמסר נפשו ליכנס לתוך כבשן האש, והוי מסירות נפש בגופו, והכא אינו אלא בבנו. וביאר, דניסיון העקידה אינו בשביל הקושי שבו, אלא מפני ב' פלאים שיש בו, א. שעקד בתכלית השמחה נגד טבעו הרחמן. ב. שלמרות כל גודל פעלו שעשה לא צייר בדעתו שעשה כלום, וכמו שכתבו המפרשים אקרא ד"וילכו שניהם יחדיו" (בראשית כב ו), דכי היכי דיצחק לא ידע שהולכים לעקדו, כן אברהם הלך באותה שמחה בלא עצב כלל, וכן בקרא שם (בראשית כב, יט) "וילכו יחדיו אל באר שבע", יחדיו דייקא בהשוואה אחת הוא והנערים.

כ [גמ', הלא יראתך כסלתך. פירשו התוס' בבבא מציעא (נח:): ד"ה הלא יראתך, דכסלתך לשון בטחון, והכי קאמר ליה, מה שאתה ירא מהקדוש ברוך הוא, היה לך להיות בטחונך, והרי אתה מפסיד בדבר, שאתה שוחט את בנך.

כא [גמ', דנים מסית רבים ממסית רבים. דייק החזון איש, (סימן כד לסנהדרין אות ח), דנביא המדיח היינו דוקא כשמסית רבים. וביאר, דנביא שקר היינו דמראה על עצמו שהוא נביא אמת, וזאת על ידי שאינו ירא לפרסם דברו ברבים, אבל אם מיטמר מאינשי, מראה שמפחד לפרסם שקרו ואין חטאו גמור, ולכך קאמר הכא דנביא המדיח הוא מסית רבים. וכתב עוד, דאפשר, דנביא שמסית ליחיד, דינו כמסית, ואף לרבי שמעון מיתתו בסקילה.

כב [רש"י ד"ה דלמא הדרו ביה, והיאך מתרינן בו התראת ספק. הקשה הערוך לנר, הא הכא אף למאן דאמר התראת ספק שמה התראה, לא ילקה, כיון דעדיין נשאר הדבר בספק דלמא הדרו ביה, דהא לא ידעינן. עוד הקשה,

כדאיתא לעיל (סט.). וביאר, דהכרזה דוקן ממרא ובן סורר ומורה, אינם משום יראה לעם שלא יהיו בעצמם סוררים ומורים וזקן ממרא, אלא, גבי בן סורר ומורה, כשיראו את מיתתו יתעוררו ללמד את בניהם שלא יהיו סוררים ומורים, ובזקן ממרא כדי שידעו כח הקבלה מתורתנו הקדושה ושצריך לשמעו לפסקי הבית דין ולהורות כדבריהם כדי שלא ירבו מחלוקות בישראל. והוסיף לבאר, דמשום הכי לא כתיב גבי זקן "ולא יוסיפו לעשות כדבר הזה", אלא כתיב ולא יזידון עוד, שלא יבא שום אדם לחלוק על הקבלה האמיתית, אבל במסית ועדים זוממין אין ההכרזה על העם אלא שלא יעשו המעשה שהוא בעצמו. ולכך כתיב בהו ולא יוסיפו לעשות כדבר הרע הזה. ועיין ברש"ש.

יז [גמ', כגון צדקיה בן כנענה. פירש רש"י (דברי הימים ב פרק יח פסוק ה') דאף דכל הארבע מאות ניבאו כן, מכל מקום אינהו נביאי אמת היו מדכתיב גבייהו לשון פיתוי, ואם היו נביאי שקר אין הפיתוי נופל עליהם דבלאו הכי היו מתנבאים שקר. והאור החיים (דברים פרק יח פסוק כ') הוסיף, דהם פתחו פיהם להתנבאות וסברו דהיתה נבואת אמת, דרוחו של נבות דיברה בפיהם, וכשהרגישו שנבאו בסגנון אחד והבינו שהוא "רוח שקר דנבות" לא הוסיפו לדבר, אבל בפי צדקיה לא דיבר רוח דנבות, אלא מעצמו ניבא בשקר, וידע שהוא שקר מהא דניבאו כולם בסגנון אחד, וכדאיתא לקמן דהוה ליה למידק בדברי יהושפט דאין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד.

יא [גמ', ואין שני נביאים מתנבאים בסגנון אחד. פירש רש"י בד"ה עולה לכמה נביאים, נכנס בלבם לזה בלשון זה ולזה בלשון אחר. כלומר שכבר מלמעלה נכנס הרוח בלב כל נביא בלשון אחר. אמנם בשו"ת מהרי"ל דיסקין (סוף חלק ב'), הובא באבי עזרי פ"ז מיסודי התורה ה"ו) כתב, דהנבואה נכנסת בלשון אחד לכל הנביאים, וכל נביא מפרש את הנבואה לפי הבנתו ודרך לימודו.

דף פט ע"ב

יב [גמ', כגון חבריה דמיכה וכו' דברר ה' הכני נא. כתב הסנהדרין קטנה, דאשמועינן בהא, דאף שלא רצה להכות משום שעובר בלאו ד"פן יוסיף" ובפרט לחכם ונביא, ומפורש במלכים א (כ, לו) דהיה מכה עם פציעה, ופירש שם רש"י, מכת חבורה. אפילו הכי, כיון שאומר לו כן מפי הקדוש ברוך הוא והוא מוחזק בנביאות, כדאמרינן לקמן, אסור לוותר על דבריו.

יג [רש"י ד"ה חבריה דמיכה, בסוה"ד, מפני שנתנבא כבר את זו עליו ולא קיבל חבירו את דבריו וכו'. לכאורה משמעות הנבואה על ההכאה היתה להראות שאחאב יפול ביד ארם. אמנם ברש"י במלכים א (פרק כ' פסוק לה) כתב, שהמשמעות היתה מהא שימנע מלהכותו כדבר ה', ויאכלהו אריה, והסימן על אחאב, דנמנע מלהרוג את בן הדד ויפול במלחמה. והמלבי"ם (שם) כתב בתוך דבריו דהכל נראה למיכיהו נבואה, דהיינו שיהיה אדם שימנע מלהכותו ויאכלהו אריה על שיעבור על דבר ה', ונרמז לאחאב שיפול במלחמה על שעבר על דבר ה', ומה שהגמ' הוכיחה מכאן לענין המוות על דברי נביא, היינו דחזינן באותה נבואה שהיה צריך להיענש על שויתר על דברי נביא.

יד [גמ', הכובש את נבואתו לוקה. פירשו התוס' (בעמוד א') ד"ה הכובש, דאינו מלקות גמור מדאורייתא, דהא לית ביה לאו, ועוד דאין בו מעשה, אלא מדין כפיה על המצוות, [כדאיתא בכתובות (פו.)]. אמנם בתוס' רבינו פרץ כתב, דאתיא כמאן דאמר לאו שאין בו מעשה לוקין עליו. ומשמע שהוא מלקות גמור מדאורייתא. [ולכאורה צריך עיון דהא ליכא לאו]. [ולכאורה דברי התוס' צריכים עיון, דאם כן מאי קאמר "מאן מתרי ביה", כיוון דמכת מרדות היא מדין כפיה על המצוות מה שייך התראה. אמנם לפי מה שכתב המשובב נתיבות (סימן ג ס"ק א), דהא דאמר כופין אותו עד שתצא נפשו, היינו ממש שתצא נפשו. ולכך צריך התראה, ומתרינן בו שהולכים לכפותו במכת מרדות עד שתצא נפשו עד שיאמר הנבואה. אמנם בשיטה מקובצת כתובות (פו.) כתב בשם תלמידי רבינו יונה, דעד שתצא נפשו דאמר בכל מקום היינו שאין שם שיעור ידוע אלא שיחלישו כחו. (א.י.ג.).]

טז [גמ', מאן דאכיל תמרי בארבילא לקי מאן מתרי ביה. פירש רש"י בד"ה תמרי בארבילא, תמרים הנתונים בכברה. וכן פירש ברש"י מכות (כ:): ד"ה

גם הוא טובה בעולם הזה, ואתי קרא למימר, שהצדיק יכול להתפאר בטובה בעולם הבא שהוא מעשי ידי הקדוש ברוך הוא, ואינו דומה לטובות העולם הזה, שיש לאדם יד בהם.

(ה) **מתני'**, **שם**. פירש **רש"י** ב"ה כל ישראל, דנקט הכא להאי פירקא, דאין להם חלק לפרש לאלו שאין להם עולם הבא. ומשמע דגריס פרק חלק לאחר פרק הנחנקין, וכן שיטת הר"ן לעיל (פד:). והקשה **הבאר שבע**, דלכאורה סותר למה שמפרש **במכות** (ב). ד"ה **התם קאי**, דאלו הן הנחנקין הוא סיומא דסנהדרין. וביאר, דלעולם גריס פרק חלק לבסוף, ומה שפירש בריש מכות, היינו עיקר מסכת סנהדרין, דארבע מיתות הוא עיקר דסנהדרין דהוי מילי דבית דין, ומה שנשנה פרק חלק אינו אלא לפרש מילתא דעולם הבא, וכדכתב הכא. ו**הרמב"ם בפירוש המשניות** (הכא), גרס פרק חלק קודם פרק הנחנקין, וביארו הר"ן (שם) ו**היד רמ"ה** (הכא), דהטעם דנקט "חלק" במסכת סנהדרין משום דקתני בסופו (קיא:). דיני עיר הנדחת שהם מהנהרגים, **כדעיל** (עו:). ונקט עיר הנדחת בשלהי פרקין, משום דבעי לפרש תחילה אלו שאין להם חלק לעולם הבא, משום דכיון דאיירי בסוף הנשרפין במיתות משונות, כגון רוצח שנתערב באחרים (**לעיל** עט:), וזו ששימש (פא:), וכו', קמפרש הכא מי שאין לו אף חלק לעולם הבא. עוד כתב הר"ן, דאגב דבעי למימר אין להם חלק לעולם הבא בעיר הנדחת, נקט הני דיש להם, והני דאין להם.

(ו) **מתני'**, **שם**. כתב **היד רמ"ה**, דעולם הבא הנוכר כאן הוא תחיית המתים, שבו ידונו כל העולם לזכות או לחובה, והוא יום הדין הנוכר **בראש השנה** (טז:). [ועיין שם **ברש"י** ד"ה **ליום הדין** שפירש כן]. ו**הרמב"ן** (שער הגמול פרק ה') כתב, דעולם הבא הוא מקום עיקר שכר כל המצוות כדאיתא **בבראשית** **רבה** (נט, ב), ותשחק ליום אחרון (משלי לא כה), שכל שכרן של מצוות אינו אלא לעולם הבא. וכן האובדים הם אותם השנויים במשנתנו, אלו שאין להם חלק לעולם הבא. ונסתפק, אם עולם הבא הנוכר הכא הוא עולם הנשמות והשכר המגיע לכל אחד מיד אחר המות, או שהוא עולם אחר שיתחדש, ואף אי הוא עולם חדש, שמא יהיה השכר בגוף ובנפש, או לנפש בלבד. והוכיח, (וכן הוכיחו **היד רמ"ה** ו**בחינושי הר"ן**), מדאמרינן בגמ' דהכופר בתחיית המתים אין לו חלק לעולם הבא, דהיינו דמשום דכפר בתחיית המתים לא יהיה לו חלק בתחיית המתים, ולכאורה, מה ענינו לעולם הבא שנוכר במתניתין, ועל כרחך, דעולם הבא דהכא הוא תחיית המתים. וכן דעת **הראב"ד** (פ"ח מתשובה ה"ח). ועיין באות הבאה.

(ז) **עיין באות הקודמת**. אמנם דעת **הרמב"ם** (שם) דעולם הבא המוזכר **בכל מקום** הוא עולם הנשמות, מיד אחר המות. ועיין באות הקודמת מה שהוכיחו. וביאר **בספר העיקרים** (מאמר ד' פרק ל"א), דלא קשיא עליה מהתם, דאזיל לשיטתו **בפירוש המשניות** (כאן), דתחיית המתים הוא לצדיקים, כדאיתא **בתענית** (ז). גבורת גשמים לצדיקים ולרשעים תחיית המתים לצדיקים בלבד, וביאר הרמב"ם, דהצדיקים במיתתן קרואים חיים, והרשעים בחייהם קרואים מתים כדאיתא **בברכות** (יח:), ובודאי שהאדם ימות לשוב למה שהורכב ממנו, ומה שהצדיקים גם במיתתן נקראו חיים, היינו תחיית המתים דמתניתין, והיא דוקא לצדיקים. ולפי זה אתי שפיר, דמה שנאמר "הוא כפר וכו' בתחיית המתים", היינו שאינו צדיק שיזכה להקראות במותו חי, ודייק לשון "אין לו חלק בתחיית המתים" ולא נאמר "לא יקום", דכיון דהוא רשע, לא שייך אצלו תחיית המתים הזאת שהיא לצדיקים בלבד, וגם אין לו חלק לעולם הבא שהוא עולם הנשמות, ושם מקבלים הצדיקים שכרם, משום דאין לו חלק בזה, ומאותו טעם דאין לו חלק בתחיית המתים. ועיין באות הבאה.

(ח) **עיין באות הקודמת**. עוד כתב **בעל העיקרים** (מאמר ד' פ"ל) בשיטת הרמב"ם, שצריך להאמין שעם היות עיקר השכר לנפש בלבד, יש גם שכר גשמי בעולם הזה לימות המשיח, בתחית המתים שיחיו או הצדיקים הגמורים, אם כדי לפרסם נסי השם ואמונתו בעולם, ואם כדי ששיגו קצת תענוג גשמי כימים שנצטערו בהם, או יותר, כפי מה שתגזור חכמת השם. או

הא מלקות אלו אינם לעונש, אלא כפיה לקיים מצות הנבואה שנצטוה, וכמו שכתבו **התוס' לעיל** (בעמוד א') ד"ה **הכובש**, ובודאי דלא בעי התראה. וביאר, דכוונת רש"י דהמעשה הוא בספק, ולא מדין התראת ספק. והביא נמי **מרש"י חולין** (פו). ד"ה **שאינו סופג**, שכתב דהתראת ספק היא, ועל כרחך כוונתו שהאיסור ספק.

דף צ ע"א

(א) **גמ'**, **אבל עוקר הגוף דשאר מצוות דברי הכל בחנק וקיום מקצת וביטול מקצת דשאר מצוות פטור**. פירש **רש"י** ד"ה **פטור**, דהתם דבר שלם כתיב ולא חצי דבר, וביאר **החמרא וחיי בשם תוספות הרא"ש**, דהיינו משום דחייב חנק ילפינן מקרא ד"אך הנביא אשר יזיד וגו'" והיינו דבר שלם הלכך בקיום וביטול מקצת פטור. והקשה **בחינושי הר"ן**, מהא דאיתא **לעיל** (פט:). דהמתנבא מה שלא שמע היינו כגון צדקיה בן כנענה, והתם הוי דברים בעלמא, והרי חצי דבר דשאר מצוות לא גרע מהתם, דבדברים בעלמא לא שייך דבר שלם וחצי דבר. ועוד, דגרסינן בקצת ספרים "אבל קיום מקצת וביטול מקצת פטור עד דמתידע לך", ומשמע דלכי מתידע ליה חייב, ולדברי רש"י, דפטור משום דבר שלם ולא חצי דבר, אפילו במתידע לך צריך ליפטור. ולכך ביאר, דבשאר מצוות חייב חנק מהאי קרא ד"אך הנביא אשר יזיד וגו'", ובעוקר הגוף חייב מיד גם בלאו דאיתידע לך דנביא שקר הוא, וטעמא, משום דמוכח דודאי משקר, דדבר ברור הוא שאין הקדוש ברוך הוא עוקר מצוה מן המצוות לעולם, ואנן סהדי דמשקר, אבל בקיום מקצת וביטול מקצת, פטור עד שיוודע לך דנביא שקר הוא, דבלאו הכי אפשר דנביא אמת הוא, ונצטוה לעקור דבר מן התורה לפי שעה.

(ב) **רש"י** ד"ה, ד"ה **פטור**, ואפילו מחנך דהתם דבר שלם כתיב ולא אעוקר דברי תורה קאי וכו' אלא אדברים בעלמא וכו'. כתב **המהרש"א**, דבפשוטו נראה, דכוונת רש"י לבאר טעמא דרב המנונא, דבשאר מצוות קיום מקצת וביטול מקצת פטור, משום דהאי קרא משמע דבר שלם דוקא. והקשה, הא האי קרא לרב המנונא לא קאי בשאר מצוות אלא בדברים בעלמא, ומאי ראיא דבשאר מצוות פטור בקיום מקצת. ועוד, מדוע בעי ראיא לכך, הא כבר נתבאר בקרא דסקילה, דמן הדרך לא קאי אלא על עבודה זרה ולא על שאר מצוות, דללכת בה כולה משמע. וביאר, דרש"י תרתי קאמר, א. דברי הכל פטור אפילו מחנך, והטעם דבשאר מצוות לא נאמר "מן הדרך", וכדלעיל. ב. דקרא ד"דבר" לא קאי אדברי תורה, כלומר דהרי לרב חסדא בעוקר הגוף דשאר מצוות דינו בחנק מהאי קרא, ואמאי לרב המנונא נמי לא יהיה דינו בחנק, וביאר, דלרב המנונא האי קרא דדבר לא קאי על דברי תורה אלא אדברים בעלמא, וממילא בשאר מצוות, סקילה יליף מקרא קמא, ומריבויא ד"ללכת בה" עשה ולא תעשה.

(ג) **גמ'**, **בכל אם יאמר לך אדם וכו' חוץ מעבודת כוכבים שאפילו מעמיד לך חמה באמצע הרקיע אל תשמע לו**. **הרמב"ם** (פ"ח מיסודי התורה ה"ג) ביאר הטעם, משום דדבר זה ראינו בעינינו [במעמד הר סיני] ולא שייך להכחיש אפילו על ידי מופת, ודומה לעדים שהעידו לאדם על דבר שראה בעינו שאינו כמו שראה, שאינו שומע להם אלא יודע בודאי שהן עדי שקר.

פרק חלק

(ד) **מתני'**, **כל ישראל יש להם חלק לעולם הבא**. ביאר **המהרש"א** (חינושי אגדות), דבפירקי קמאי נקט תחילה כל הד' מיתות, והכא תני דאחר שנתכפרו יש להם חלק לעולם הבא. וכדאיתא **לעיל** (מג:). והיינו דתני במתניתין "ועמך כולם צדיקים", דאף אותם שנתחייבו מיתה כיון דנידונו בבית דין נתכפרו. "ולעולם יירשו ארץ", היינו עולם הבא. "נצר מטעי", היינו גן עדן, שהוא נצר מטעיו של הקדוש ברוך הוא, שלא היה שולט בו יד אדם במטעיו, מה שאין כן העולם הזה, כמו שמצינו (**לעיל** ע). שנח שלח ידו, וזוכה הרשע בטובת העולם הזה. "מעשי ידי להתפאר", היינו, דלא נימא מה המעלה הגדולה לזכות לעולם הבא שלא נגעה בו יד אדם, הרי הרשע זוכה

"אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם" דלדריא קאי על האבות. והרי"ף (על העין יעקב) הקשה, דלמא קרא איירי לאותם שהיו יתירים מבן כ' ועד בן ס', שלא יכנסו לארץ, ומה שנאמר "לתת להם" ולא **לכם** היינו משום דהארץ תהיה דוקא לבנייהם. ותיירץ, דבאותו ענין כתיב "והבאתי אתכם אל הארץ אשר נשאתי את ידי וגו'", ובודאי דיבר לאותם שיכנסו לארץ.

(יד גמ', שם. הקשה **הבאר שבע**, מאי ראייה איכא דכתיב "להם", דיחיו האבות, הא הקדוש ברוך הוא הבטיח את הארץ לאבות, ואם שפיר אמר להם דההבטחה היתה לאבות, ויקבלוה בזכות אותה הבטחה.

(טו גמ', עד שאמר להם מקרא זה אשר נשבע ה' לאבותיכם לתת להם. הקשו הרי"ף (על העין יעקב) והעין אליהו, אמאי לא מייתי קרא דפרשת וארא דמייתי לעיל דכתיב מקמיה. ותיירץ הרי"ף (על העין יעקב), דאייתא **ביבמות** (ס:) **ובקידושין** (עח.) "וכל הטף בנשים וגו' החיו לכם", והרי פנחס היה עמהן, ומוכח דאף אם אינו ראוי לאחד מהם לא שייך לשון לכם, ואם כן אי מההוא קרא אפשר לומר דהא דלא קאמר לתת לכם, משום דהתם הקדוש ברוך הוא מדבר למשה, ומשה לא יכנס לארץ ואין שייך לשון לכם, אבל בקרא דמייתי, דמשה מדבר לכלל ישראל שיכנסו לארץ, מדלא קאמר לכם מוכח דאבות קאי. **והבן יהוידע** תירץ, דמקרא קמא אינה ראייה גמורה, דאיכא למימר ד"להם" היינו דהא דנתן לזרעם חשיב נמי להם, אבל בקרא דפרשת עקב, דהבטחה היתה בשבועה, כדכתיב "אשר נשבע ה'", ובשבועה צריך לדקדק בלשון ואינו אומר לשון שנאמר בדרך דרש. עוד תירץ, דקרא דפרשת עקב קורא נקרא בקריאת שמע בכל יום, והוא חזק ותקיף אצל הצדוקין טפי, וגם שיתבזו משום דקרא שהם קורין כל יום, נעלם מהם.

(טז גמ', שם. הקשה **העין אליהו**, מה הראייה דיחיו האבות בתחיית המתים, דלמא דההבטחה לאבות, וכשמתו יורשים הבנים ההבטחה. והוכיח כדברי **הקצות החושן** (סימן ר"ח סעיף קטן ט'), דהנשבע ליתן לחבירו ומת המקבל, אינו מחוייב ליתן לבניו.

(יז גמ', **הכרת תכרת וכו' עונה בה לעולם הבא**. הקשו **הרמ"ה לעיל** (עמוד א), **והרמב"ן** (שער הגמול פרק ה'), איך מוכיח מכאן תחיית המתים, הא קרא לא איירי אעולם הבא. ומכח קושייתם הוכיחו דתחיית המתים היינו עולם הבא וכדביארנו **לעיל** (בעמוד א) אותיות ו', ז, **דהרמב"ם** (פ"ח מתשובה ה"ב וה"ח) פליג, עיין שם.

(יח **רש"י** ד"ה **עונה בה**, שלא שב קודם מיתה. צריך ביאור אמאי הזכיר רש"י מיתה, דפשיטא דאינו שב אלא בחייו. ולכאורה נראה דכוונתו על פי מאי דאמרין **בשבועות** (יג.) דרבנן דרשי לקרא דעוונה בה, שאם עשה תשובה ומת מיתה ממרקת, ופרש"י שם, דמהני לפטרו מכרת דעולם הבא. ולהכי הזכיר רש"י "קודם מיתה", דהיינו משום שהמיתה מצטרפת עם התשובה. (א.ג.))

דף צא ע"א

(א גמ', **דבי רבי ישמעאל תנא קל וחומר מכלי זכוכית וכו'**. ביאר **העין אליהו**, דהא דהוצרך להאי קל וחומר, ולא סגי במשל דמים וטיט. משום, דמטיט מוכח דכולם יעמדו בתחיית המתים שהרי כולם נבראו מן האדמה, ואינו כן, דהא יש שאין להם חלק לעולם הבא, ולכך הביא קל וחומר מכלי זכוכית דדוקא הצדיקים יחיו, דהתורה נמשלה לכלי זכוכית (**בחגיגה** טו.).

(ב גמ', **אמשול לך משל למה הדבר דומה וכו' במקום שיש מים ועפר על אחת כמה וכמה**. כתב רש"י **בד"ה עכשיו שיש מים**, והכי נמי הקדוש ברוך הוא יוצר את האדם מטפה, אי נמי כל העולם כולו יצר מתוהו. והקשה **המהרש"א** (חידושי אגדות) לפירוש ב' שברש"י, אם המין שאל עפרא מי קא חיי, אלמא דלא מאמין אפילו במה שכתוב בתורה (בראשית ב ז) "וייצר ה' אלוקים את האדם עפר מן האדמה", ואם כן מה תשובה השיבו מהא דכל העולם יצר מתוהו, דאם לא מאמין בתורה, בכך נמי אינו מאמין.

כדי שיקנו שלמות יותר מאשר קנו בתחלה כאשר לא יוכלו להשיג בחייהם המדרגה שהיתה ראויה אליהם לפי יושר לבם, מפני המעיקים מחוץ ועול הגלות, אבל מכל מקום ימותו אחר שיחיו וישוּבו לעפרם, ויזכו הנשמות ההן במה שהשיגו בחיים השניים ההן, להתענג במדרגה יותר גדולה בעולם הבא מממה שהיו בה קודם התחיה.

(ט גמ', הנה ה' עושה ארובות בשמים היהיה הדבר הזה. כתב רש"י **לקמן** (עמוד ב) ד"ה **ויהי לו כן**, דבדבר שכפר בו נדון. ועיין **בשמירת הלשון** (שער התבונה פרק ז) דפירש בשם **ספר חרדים** (פרק מז סעיף כד) בשם המדרש כתב יד, דודאי האמין השליש שביד ה' לעשות כן, וחטאו היה שאמר שהדור ההוא כדור המבול שראוי היה שיעשה ארובות בשמים, דכתיב "וארובות השמים נפתחו" (בראשית ז יא), ואיך אפשר שלדור רע כל כך ייעשה נעשה נס גדול כל כך, והשיבו אלישע הנביא, דלפי שלימד קטגוריא על ישראל יראה ולא יאכל.

דף צ ע"ב

(י גמ', **דאמר וכו' קללת חכם אפילו על חנם היא באה**. כתב **הבאר שבע**, דהכא לא הוה על חנם, אלא מדה כנגד מדה, והכי קאמר, קללת חכם אפילו על חנם היא באה, וכל שכן אם לא באה על חנם.

(יא גמ', **מלמד שעתידי לחיות וישראל נותנים לו תרומה**. כתב רש"י **בד"ה שעתידי לחיות**, לעולם הבא. וכתב **העין אליהו**, דהיינו כמאן דאמר **בנדה** (סא:) דמצוות אין בטילות לעתידי לבוא ותנהג מצות תרומה, ולמאן דאמר (שם) דבטילות, אין לומר דיתנו תרומה לאהרן לעתידי לבוא, ולהכי דריש ר' ישמעאל מילתא אחריתא מה אהרן חבר וכו'. **והקובץ שיעורים** (חלק ב' סימן כט אות ה') הוכיח מכאן, כשיטת **הרדב"ז** (ח"ג סימן טט) בשם **הריטב"א** (**בראש השנה** טז:) **ובתענית** ל), שתחיית המתים תהיה פעמיים, אחת פרטית לצדיקים בימות המשיח דהם בלבד יזכו לימות המשיח, ואחת כללית לכל באי עולם ליום הדין הגדול והנורא. ואף אם מצוות בטילות לעתידי לבוא אינו אלא בתחיית המתים דיום הדין, אבל הכא איירי בתחיית המתים דצדיקים דאו יחיה אהרן, וכדאייתא **ביומא** (ה:): לעתידי לבוא לכשיבואו אהרן ובניו. עוד כתב שם (באות ב), דהא דמצוות בטילות לעתידי לבוא היינו משום דהמתים פטורים מן המצוות לעולם, דכתיב (תהילים פח ו) במתים חפשי, וכדאייתא **בנדה** (שם), דאף לכשיקומו לא יתחייבו מחדש, אבל אלו שיהיו לעתידי לבא ולא יחיו על ידי תחיית המתים, יהיו חייבין בכל המצוות, ויתנו תרומה לאהרן. **והערוך לנר** תלה הדברים בדברי שמואל ורבי יוחנן **לקמן** (צט.). [ועיין במאי פליגי התם].

(יב גמ', **מניין שאין נותנים תרומה לכהן עם הארץ**. כתבו **התוס' בחולין** (קל:): ד"ה **מנין**, דהיינו דוקא כשיש לו אפשרות לתת לכהן חבר, אבל אי ליכא אלא עם הארץ, יתנו לו ואל ימתין עד שיזדמן לו חבר, כדתנן במסכת **חלה** (פ"ד מ"ט) אלו נותנים לכל מי שירצה החרמים והבכורות ופדיון הבן ופטר חמור וכו'. וכתב **הבאר שבע**, דאף דמוכח בקרא דמייתי דלא דוקא תרומה אין נותנים לעם הארץ, אלא הוא הדין כל מתנות כהונה, דהא כתיב "מתנת לכהנים". מכל מקום, לא השוו לגמרי, דתרומה אין נותנין לכהן עם הארץ בשום פנים, ואי ליכא אלא עם הארץ חייב להמתין עד שיזדמן לו כהן חבר, אבל שאר מתנות כהונה דוקא אם יש לו כהן חבר צריך לתת לו כמו שכתבו התוס'. [ולכאורה מוכח כן מדברי הגמ' להלן, שאמרה ש"משיאו עון אשמה", ולא שייך עון אשמה אלא בתרומה, שאסור לאכלה בטומאה דעלה קאי הפרשה].

(יג גמ', **לכם לא נאמר אלא להם**. הקשה **המהרש"א** (חידושי אגדות), מאי ראייה, הא קרא אמר **למשה** "לתת להם" דהיינו לעם ישראל, ומהיכי תיתי דאבות קאי שיחיו לעתידי לבוא. ותיירץ, דכתיב בהאי קרא "וגם הקימותי את בריתי אתם לתת להם", ו"אתם" ודאי אבות קאי, ושפיר קאי כל הקרא אבות ולא על ישראל. עוד ביאר, דסמין אקרא **דדברים** (יא, כא) דכתיב

שנטלתם ממנו. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), הרי אם ידעו הכתוב בתורה ידעו נמי שכתוב ששיעבדו בהם. ותירץ, שטענתם היתה דהקדוש ברוך הוא צוה "וישאלו וכו'" וצריכים להשיב כדן שואל. וטעו, דהא מבואר בבבא מציעא (צא). דאם תפס לא מפקינן מיניה, ואם כן אחר ששאלו ותפסו אינם מחוייבים להחזיר.

ו גמ', שם טומאה מסר להם. פירש רש"י בד"ה שם טומאה, כישוף ומעשה שדים. וכתב המהרש"א (חידושי אגדות), דאתי כהנך שיטות דלעיל (נו): דבן נח אינו מצווה על הכישוף, דאי מצוין הא איכא בהא משום "לפני עוור". אמנם כתב, דלולי פירוש רש"י היה נראה לפרש, דרק מעשה שדים מסר להם ולא כישוף, וכדכתב הרא"ש (לעיל פרק ד' מיתנות סימן ח'), דמעשה שדים שרי אפילו לישראל. והבאר שבע הביא דברי הבית יוסף (יורה דעה קעט, סעיף טו-טז) בשם רבינו ירוחם, דעל ידי השבעה מותר בכל ענין, וכל האיסור בכישוף אינו אלא בשימוש על ידי שמות הכישוף או על ידי לחש, והוא מה שמסר להם אברהם. והגור אריה (בראשית כה פסוק ו) תירץ, דמסר להם כוחות לבטל מעליהם הכשפים ולא לעשות כשפים.

יא גמ', ויתן אברהם את כל אשר לו ליצחק. הקשו הבאר שבע בשם הרא"ש (בבראשית פרק כה פסוק ה'), והבן יהודע, איך עשה כן, והא אסור להעביר נחלה מבן לבן, ואפילו מברא בישא לברא טבא כדאיתא בכתובות (נג). ובבבא בתרא (קלג:). ותירץ הרא"ש, דשאני הכא דכתיב "כי ביצחק יקרא לך זרע". והקשה עליו הבאר שבע, התינח ישמעאל שעליו השיב הקדוש ברוך הוא כן לאברהם, אבל על שאר בני קטורה דעלייהו לא אמרה שרה "גרש וכו'" ולא נאמר "כי ביצחק וגו'" מאי איכא למימר. לכך תירץ, דכיון דכל שאר בני אברהם היו מן השפחה, ואמרינן ביבמות (כג). ובקידושין (סח:). דבנו מן השפחה אינו בנו ליורשו, ולכך נמי כוונה שרה באמרה "כי לא יירש בן האמה הזאת וגו'", כלומר מאחר שהוא בן האמה אינו ראוי לירש. ואף אי נימא ששחררה קודם שנשאה, לא קשיא מידי שהרי אברהם וישמעאל ושאר בני קטורה גרים היו, ותניא בקידושין (יז:). דאינו יורש לא מדברי תורה ולא מדברי סופרים כו'. ועוד, דויל בתר טעמא, דאין מעבירין את הנחלה אפילו מברא בישא לברא טבא, משום דלא ידעת מאי זרעא נפיק מיניה, כדאיתא בכתובות (נג). אבל אברהם ידע ברוח הקדש שזרעם של ישמעאל ושאר בני קטורה לא יהיו טובים, וכדאיתא בבראשית רבא (סא, ו), אמר אברהם, אם אני מברך את יצחק עכשיו ובני ישמעאל ובני קטורה בכלל, ואם אין אני מברך את בני ישמעאל ובני קטורה היאך אני מברך את יצחק כו'. וכן תירץ המהרש"א (חידושי אגדות). והבן יהודע תירץ, דהשם טומאה שמסר להם היה שוה בערכו כנגד חלקם המגיעם בנכסיו, כיון דהוא דבר סגולי ואין לו שומה, וממילא שפיר דלית כאן משום אעבורי אחסנתא. וביאר, דהיינו הא דקשיא בגמ' "מאי מתנות", כלומר, דהרי כבר נתן הכל ליצחק ומה נשאר לו לתת לבני הפילגשים כנגד חלקם המגיעם בנכסיו, ומשני שם טומאה מסר להם.

דף צא ע"ב

יב גמ', מביא נשמה וזורק בנוף וכן אותם. מכאן הוכיח היר רמה, (לעיל צ'). דבזמן השכר ועונש דלעתיד, יהיו הגופים קיימים דהיינו בתחיית המתים הכללית, ואף דהוי עולם הבא, ואמרינן בברכות (יז). דהעולם הבא אין בו לא אכילה ולא שתיה אלא צדיקים יושבים ועטרותיהן בראשיהם. אין הכונה שלא יהיו גופים, אלא שיהיו הגופים, אלא שלא יצטרכו לאכילה ושתייה, ואדרבה מינה מוכח דהכי הווי, דאי לאו הכי מאי רבותא שלא יהיה אכילה ושתייה.

יג גמ', אפשר חתיכה של בשר עומדת שלשה ימים ואינה מסרחת. הקשה הבאר שבע, וכי לא ידע רבי דבר זה בלאו הכי שהטיפה אחר שלשה ימים מסרחת, ואינה ראויה להוליד, והלא משנה שלימה שנינו במקואות (פרק ח מ"ג), ונלמד מהא דאמר להו משה לישראל (שמות כ) "היו נכונים לשלש

ג) רש"י ד"ה עכשיו, מטפה קטנה וכו' אי נמי כל העולם כולו יצר מתוהו. כתב הערוך לנר, דרש"י אתי ליישב הא דלעיל דאמרה ברתיא דקיסר מן המים צר, הרי שברייאת אדם היה מן המים, והכא קאמר במשל, במקום שאין מים ועפר, משמע דאפילו מן המים לא נוצר. ולכך פירש, דמפני שהוא טפה קטנה קרי ליה אין מים. ובפירוש בתרא נמי אתי לתרץ לה, דלעיל איירי מברייאת אדם ששם היה מים, אבל הכא עושה את הקל וחומר מברייאת העולם שנברא מתוהו בלא מים.

ד גמ', ווי לבון חייביא. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דקראם רשעים, משום דאיתא לקמן (קז:), דיש רשעים שלא יעמדו כלל בתחיית המתים, ואפילו לדון, כגון דור המבול. ויש רשעים שיעמדו וידונו על רשעים כגון אנשי סדום, ואמר אותו המין, דאתם מכת הרשעים שיעמדו וידונו, ויותר טוב לכם לומר שלא יהיה תחיית המתים, ולא תעמדו לדין, דעכשיו שאתם מודים בתחיית המתים הרי תעמדו לדין. ואמר לו גביה בן פסיסא, דאדרבה אתם מאותם כת רשעים שאינם עומדים בתחיית המתים, לפי שאתם כופרים ואין לכם חלק לעולם הבא, ונוח לכם לומר שיחיו המתים ואז תקומו בתחיית המתים, ולמרות שתדונו, אבל אחרי שנדונום זוכים לעולם הבא.

ה גמ', אי קאימנא בעיטנא בך ופשטינא לעקמותך מינך. ביאר העיון יעקב, דבכך השיב על הקל וחומר דקאמר גביה בן פסיסא, דלא הווי הווי, דהווי לא כל שכן דיחיו. ואמר, דאיכא למיעבד קל וחומר כי האי, דהרי הוועט באדם ישר נעשה גבו עקום, ואם כן הוועט בעקום לא כל שכן שיהיה עקום, והרי לפנינו דאני בוועט בך ופושט את עקמימותך. וקאמר ליה אם אתה עושה כן וכו', היינו, דאתה לא תצליח לפשוט עקמימותי, ואם תצליח רופא אומן תקרא וכו'.

ו גמ', כשבאו בני אפריקא וכו' וכנען אבוהון דהנהו אינשי הוה. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דלא כמו שכתוב בבראשית רבה (לו, א) גומר ומגוג זו אפריקא. דאם כן אפריקא מיפת, והכא קאמר דהוא מכנען. אבל הבאר שבע כתב, דצריך לומר "כשבאו בני כנען".

ז גמ', תורת משה נצחתכם. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דהוא מדרך הענוה, דאם אנצחם אל תתלו הנצחון בי אלא בתורת משה רבינו. ועוד ביאר, דמדרך המתוכחים, מאותו דבר שמביא חבירו לראיה הוא מביא ראיה לנצחו, ולכך אמר להם לקמן "אתם מביאים ראיה מן התורה אף אני מביא לכם מן התורה", ועל כן אמר לחכמים תורת משה נצחתכם, דמעיקרא ידע דהראיה תהיה מן התורה.

ח גמ', שם. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), אם הם רואים בראיה מן התורה הלא יודעים מה שכתוב בה ד"גם עבד עבדים יהיה לאחיו". ועוד הקשה, על התשובה שהשיבם דהווי עבדים להם, והלא גם לאלכסנדרוס הם עבדים, דמבני יפת הוא וכתוב "עבד עבדים יהיה לאחיו", וצריכים לחלוק בשוה. ותירץ, דההוא מעשה היה בתחלת בית שני דאלכסנדרוס היה בימי שמעון הצדיק, כדאיתא ביומא (סט). ומיום חורבן בית ראשון היתה יד העכו"ם תקיפה עלינו מזמן כשדים, ואחר כך פרס ומדי ואחר כך אנטיוכוס ורומי, וטענת בני אפריקא היתה, דאף שברשעתינו הוריש ה' אותנו מן הארץ הזאת, אבל עתה שגם אתם הרשעתם וגליתם מן הארץ בחטאתכם אין לכם זכות יותר מאתנו, ואנו קודמים לירש הארץ מצד ירושה דכנען אבונא. והשיב להם, דאמת הוא שאנו גם נתונים תחת ממשלת אלכסנדרוס, אבל מכל מקום לכם אין זכות דאתם עבדים שלנו, והרי אתם עבדים לעבדים, וארץ כנען דירושה היא לכם, לנו היא, מדין עבד שקנה נכסים. והעין אליהו תירץ על הקושיה השניה, דאלכסנדרוס הוא מלך ועל פי נימוס המלוכה כל מה שכובשים במלחמה ולוקחים, זוכים בדין, והראיה מדכבש אלכסנדרוס את כל העולם כמו שכתבו תוס' במגילה (יא). ד"ה שלשה, וכיון שכבשו ישראל את ארץ כנען, שלהם היא ולא של כנען, וגם ביחס אליו מועיל הכיבוש דישאל.

ט גמ', באו בני מצרים וכו' וה' נתן את חן העם וכו' תנו לנו כסף וזהב

הדרה היזמי

מסכת סנהדרין דף צא – דף צב

א סיון – ב סיון התש"ע

ימים אל תגשו אל אשה".

יד גמ', ולשמואל דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד גלויות בלבד. הרמב"ם (פי"ד ממלכים ה"ב) כתב, אמרו חכמים אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד, והיינו כשמואל לקמן (צט.). והקשה הלחם משנה (פ"ח מתשובה ה"ז), איך פסק הרמב"ם, דכל הנביאים כולן לא ניבאו אלא לימות המשיח, אבל העולם הבא עין לא ראתה אלוקים וזולתך, ומימרא זו אמר רבי יוחנן לקמן (צט.), ואמרינן שם, ופליגא אדשמואל, דאמר אין בין העולם הזה לימות המשיח אלא שיעבוד מלכויות בלבד. ועוד, דבשבת (סג.) אמרינן דרבנן דרבי אליעזר פליגי אדשמואל, (ובפי"ט משבת ה"א) פסק כרבנן דרבי אליעזר. ותיריך, דלעולם פסק כרבי יוחנן, וכתב בלישנא דשמואל, משום, דאתי למימר דלרבי יוחנן הא דכל הנביאים ניבאו לימות המשיח, לאו היינו שיהיה היפך מנהג העולם, אלא כי היכי דלשמואל ודאי אינו כפשטא, כגון הא דכתיב בישעיה (יא, א) וגר זאב עם כבש, דנאמר לימות המשיח שנאמר בו (שם א) ויצא חוטר מגזע ישי, הוא הדין דלרבי יוחנן אינו כפשטא אלא משל, דלא פליגי רבי יוחנן ושמואל אלא אם יחודשו דברים חדשים שאינם כמנהג העולם כמו ביטול החרבות והרמחים.

טו גמ', אמר רבי יהושע בן לוי וכו' היללוך לא נאמר אלא יהללוך מכאן לתחיית המתים מן התורה וכו'. מכאן הוכיחו הירד רמ"ה לעיל (צ.) והרמב"ן (בשער הגמול פרק ה'), דתחיית המתים היינו עולם הבא, דהא לבתר הכי קאמר רבי יהושע בן לוי, דהאי "יהללוך" קאי על העולם הבא, והכא מביא ראייה מינה לתחיית המתים. ועיין לעיל (צ.) אות ז מה שהבאנו.

טז גמ', שם. הקשה המלא הרועים, דבברכות (לב:) רבי יהושע בן לוי גופי יליף מהאי קרא ומהאי תיבה "יהללוך", דצריך לשהות שעה קודם התפילה, ואי יהללוך קאי על לעתיד לבוא ליכא ראייה. ולכאורה יש לומר דהראיה מתיבת "סלה", דפירושה לעולם, כדאיתא בעירובין (נד.) ואם כן מוכח דיהללוך לעולם, דהיינו גם בעולם הבא.

יז גמ', כל המונע הלכה מפני תלמיד. הא דסמך מאמר זה לכאן, כתב הרש"ש, משום דאמר לקמן (צב.) מימרא דרב ששת כל המלמד תורה בעולם הזה זוכה ומלמדה לעולם הבא, דמימרא למאמר רבי יהושע בן לוי דלעיל מינה "כל האומר שירה בעולם הזה זוכה ואומרה לעולם הבא", והפסיק במאמר דרבי חייא בר אבא אמר רבי יוחנן, משום דלימודו בתחיית המתים דומה ללמוד דרבי יהושע בן לוי.

יח גמ', אפילו עוברין שבמעני אמן מקללין אותו. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), על פי הגמ' בנדה (לא.) דתינוק במעי אמו אף שפיו סתום מלמדין אותו כל התורה, ואין מונעין ממנו הלכה בשביל שאין לו פה, ואם כן מי שמונע הלכה מפני תלמיד, כל שכן שלדעתו ימנע מפני העוברין שפיהם סתום לגמרי. וכן פירש היעב"ץ. והעין אליהו והעיני שמואל, ביארו, על פי המבואר במדרש שוחר טוב (תהילים ח, ג) אקרא ד"מפי עוללים ויונקים יסדת עז", דהתינוקות מדדי אמן והעוברים ממעי אמן באו להיות ערבים לה' שעם ישראל ישמרו את התורה וילמדוה, וכל שמונע הלכה מפני תלמיד, אף העוברים מקללין אותו וכל שכן התינוקות דהא ערבו שילמדו התורה.

דף צב ע"א

א גמ', כל המונע הלכה מפני תלמיד אפילו עוברין וכו' ואין לאום וכו' ואין דבר אלא תורה. הקשה הרי"ף (על העין יעקב), אמאי דרשינן להאי קרא מסופו לתחלתו, ועוד, אמאי נקרא "יקבדו" שהוא לשון רבים ולאום לשון יחיד. ועוד, מנין דלאום היינו עוברין הא מצינו לשון לאום על אומה. ועוד, מנין ד"דבר" היינו תורה, הא מצינו "דבר" שהוא מזון. ותיריך, דמה שנלמד ד"דבר" היינו תורה דוקא, היינו משום דרשינן סיפא דקרא, דאי לאום היינו אומה הוה ליה לכתוב יקבדו דלאום לשון יחיד, ומדכתב יקבדו בלשון רבים, אלמא דלאום לאו היינו אומה אלא עובר. וכיון שהקדוש ברוך הוא

מקלל, אינו על מניעת לחם או אוכל, אלא על תורה, וממילא בר היינו תורה. ב גמ', מנקבין אותו ככברה וכו' כי אוכלא דקצרי. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), על פי מה דאיתא בעבודה זרה (לה:), דתלמיד חכם דומה לצלוחית של פלייטון אם הוא מריק תורתו לאחרים ריחו נודף ומוסיף חכמה, ואם הוא מחזיק תורתו לעצמו ואינו רוצה ללמדה לאחרים, אינו מוסיף חכמה ומאבד תורתו, ואותו המונע הלכה מפני תלמיד, מנקבין אותו ככברה שמתרוקנת תורתו דרך הנקבים ומשתכחה הימנו. והיינו נמי דאמר אביי כאוכלא דקצרי שהוא כלי שמזלפין ממנו מים כדפירש רש"י בד"ה אוכלא דקצרי, ומשום שהתורה נמשלה למים, רומז לתורה שנשתכחה ממנו.

ג גמ', זוכה לברכות כיוסף. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), לפי שהתורה היא מזון הנשמה, כמו הלחם לגוף, וכמו זוכה יוסף לברכות שכלכל את אחיו בלחם, כן יזכה התלמיד חכם הזן אחרים בתורה. ומאי דקאמר זוכה ומלמדה לעולם הבא, היינו נמי כברכות שניתנו ליוסף, "ברכות אביך גברו על ברכת הור"י (בראשית מט, כו), דקאי על הנחלה בלי מצרים שהוא בעולם הבא כמו שכתוב (ישעיה נח י"ד) "והאכלתיך נחלת יעקב אביך", וכמו שפירש רש"י בפירוש התורה (בראשית שם).

ד גמ', כל פרנס שמנהיג את הצבור בנחת זוכה ומנהיגם לעולם הבא שנאמר כי מרחמם ינהגם ועל מבויעי מים ינהלם. ביאר העין אליהו, דחזינן דקאי על העולם הבא, משום דהתורה נקראת מים ונמשלה כמעין הנובע, וכמבואר באבות (פ"ו מ"א), ומגלין לו רזי תורה ונעשה כמעין המתגבר וכנהר שאינו פוסק, ועיקר סודות התורה יתגלו בעולם הבא. והשתא מבואר הקרא "כי מרחמם וכו' ועל מבויעי מים", דהיינו בעולם הבא ששם יש נביעות המעיין דנמשלה לו התורה, ינהלם, שהוא לשון הנהגה.

ה גמ', ורבים מישני אדמת עפר יקיצו אלה לחיי עולם ואלה לחרפות לדראון עולם. מכאן הוכיח הירד רמ"ה לעיל (צ.). דיום הדין יהיה כשיחיו המתים, וכונתו דהא מוכיחינן הכא מינה לתחיית המתים, וכתב שיקיצו לחיי עולם או לחרפות. ועיין לעיל שם אות ז.

ו [רש"י ד"ה ואתה לך לקץ, לקץ הימין לקץ שעתיד הקדוש ברוך הוא להחזיר ימינו לפניו שהרי השיב אחר ימינו. וכן פירש רש"י בפסחים (נו.) בד"ה קץ הימין. והמשך חכמה (בראשית נ, י) על הפסוק "מספד גדול וכבד מאד", הביא דברי הזוהר הקדוש (דף ריט) "כד מתער קב"ה ימינא דיליה אתמנע מותא מן עלמא, ולא יתער האי ימינא אלא כד יתערין ישראל בימינא דקוב"ה, ומאי ניהו תורה. דכתיב בה מימינו אש דת למו בההוא זימנא ימין ד' עושה חיל לא אמות. אמנם רש"י בדניאל מפרש קץ הימין מלשון קץ הימים והוא א' מששה מקומות שמתחלף מ"ם בנו"ן].

ז גמ', גדולה דעה וכו'. כתב העין אליהו, דהאי דעה היינו יראת שמים, וכדכתיב "יראת ה' ראשית דעת" (משלי א ז), ולפי זה מבואר הא דאיתא לקמן, דמי שאין בו דעה אסור לרחם עליו. וכן הנותן פיתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו לפי שהחיה לאיש שאין בו יראת שמים. וכן הא דקאמר "מי שאין בו דעה לסוף גולה", היינו כיון דהוא חייב מיתה ולפעמים גלות מכפרת על המיתה. והמהרש"א (חידושי אגדות) מפרש, דדעה הוא רוח הקודש. ועיין איך ביאר המשך הגמ', כדלקמן, אות ח ט.

ח גמ', כל אדם שיש בו דעה לסוף מתעשר. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות) מדכתיב לא לחכמים לחם. ופירש, על פי מה דאיתא בנדה (ע:), מה יעשה אדם ויתעשר, ירבה בסחורה, הרבה עשו כן ולא הועילו, אלא יבקש רחמים ממי שהעושר שלו, והכא נמי מי שיש בו דעה בתחלה מרבה בסחורה ולבסוף כשרואה בשכלו ודעתו שלא הועיל לו, גמר בדעתו לבקש רחמים ממי שהעושר שלו, ואמר דהיפך, מי שאין בו דעת לסוף הוא גולה, היינו דמתוך שהוא מרבה בסחורה לא הועיל לו, לפי שאין בו דעת אין מבקש רחמים ונעשה עני ולבסוף גולה ממקומו מחמת דחקו.

ט גמ', כל מי שאין בו דעה אסור לרחם עליו. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דהא דכתיב "ורחמיו על כל מעשיו" (תהילים קמה ט). היינו דוקא

הזה ליה כאלו עובד עבודה זרה, ובוה מדוקדק הלשון יותר בגמרא דפירש"י אינו מתיישב אחר הלשון.

טו גמ', כל המחליף בדיבורו וכו'. כתב רש"י בד"ה המחליף בדיבורו, משנה בדיבורו שלא יהא ניכר. הא דלא פירש כפשוטו שהבטיח לאדם דבר מה ומחליף ואינן נותן לו, ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), מדלא קאמר "והייתי בעיניו מתעתע", אלא "במתעתע" בכ"ף הדימיון. והעין אליהו ביאר, משום דבעל המימרא הכא הוא רבי אלעזר תלמידו של רבי יוחנן, ורבי יוחנן אית ליה בבבא מציעא (מט.). דדברים אינן בהם משום מחוסרי אמנה, דהיינו המחליף ואינו נותן מה שהבטיח בדיבור בעלמא, ליכא חשש איסור.

טז גמ', כל המסתכל בערוה קשתו נערת. פירש רש"י בד"ה קשתו נערת, בפירוש קמא, אם מסתכל בערותו כח קושי אבר שלו ננער שאינו מוליד. ומוכיח מהקרא "עריה תעור קשתך", עריה היינו ערוה שאתה מסתכל בה הוא תעיר קשתך. ובפירוש ב' פירש, המסתכל המחשב בעריות דאשת איש, גבורת ידו נערת מתמעטת כמו מצא כסות מנערה אחת לשלשים יום (בבא מציעא כט:), וכן וינער ה' (שמות יד כז). ובחמרא וחיי כתב בשם רבינו יהונתן, קשתו נערת היינו יסורין באין על אבר שלו.

יז גמ', וכי מה ענין שאול אצל רחם. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דהיינו משום דבארץ מפורש בה ממה שלא תשבע, "לא שבעה מים". אבל שאול ועוצר רחם אינו מפורש בקרא ממה אין שבעים, דהיינו שאול ממתים ורחם מתשמיש. והכי פירושא "וכי מה ענין שאול אצל רחם" דהני תרתי דכתיבי גבי הדדי לענין שאינן שבעים, אינו מפורש בקרא כמו בארץ, אלא לומר לך שיש להם גם דמיון אחר דמה רחם מכניס ומוציא כו', והוא המשל דבת קיסר, דשני יצירות יש לאדם, יצירתו מן המים הוא ברחם בעולם הזה, ויצירתו מן הטיט הוא יצירתו בשאול לעתיד. ואמר, דיש ביצירה זו של תחיית המתים מן השאול, קל וחומר מיצירת הרחם שבעולם הזה.

יח רש"י ד"ה לאחר שיחיו, בין לימות המשיח בין לעולם הבא אלא וכו' עד שישובו ויחיו לעתיד לבוא. העיר המהרש"א (חידושי אגדות), מה הוא "עולם הבא" ומה הוא "לעתיד לבוא" הא תרוייהו חדא מילתא היא. ובמהרש"ל הגיה, "בין ימות המשיח ולעולם הבא" אלא הבשר מתקיים, שישובו ויחיו לעתיד לבוא, והיינו דלא יחזרו לעפרן בין ימות המשיח שאו יקומו וימותו שוב ולא יחזרו לעפרן עד שיחיו שנית בעולם הבא. וכן ביאר הרי"ף (על העין יעקב) בדברי רש"י, וביאר, דמדווייק לישנא דגמרא צדיקים שעתיד הקדוש ברוך הוא להחיות ולא כל המתים, דהלא ביום התחיה הכללית יחיו כולם, אלא דוקא הצדיקים שיקומו לימות המשיח אין חוזרים לעפרם עד שיחיו בעולם הבא שיבלע המות לנצח.

דף צב ע"ב

יט גמ', ונילף ממתים שהחיה יחזקאל. פירש רש"י בד"ה ונילף ממתים, דקאי על צדיקים שאין חוזרים לעפרן, ופריך, דנילף ממתים שהחיה יחזקאל שחוזרים לעפרן. והקשה המהרש"א (חידושי אגדות), היכי סלקא דעתך למילף מהתם הא הכא איירי בצדיקים דלעתיד, ומה יש להשוותן למתים שאינן במעלתן. וכתב, דלולי פירושו היה אפשר לפרש, דפריך על כל הסוגיא דלעיל, דאמרינן "מניין לתחית המתים מן התורה", אמאי לא ילפינן ממתים שהחיה יחזקאל דמפורש בקרא דחיו המתים.

כ גמ', דתניא רבי אליעזר וכו'. ומאי שירה ה' ממית בצדק וכו' רבי יהושע אומר ה' ממית ומחיה. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דפליגי בדרב ושמואל לקמן, מי היו אותם מתים, דרבי אליעזר סבר כשמואל דאמר לקמן, "אלו אנשים שכפרו בתחיית המתים" ולא יקומו לתחיית המתים דלעתיד, כדתנן במתניתין. ולכך החיה אותם ה' כאן, להראות להם שהיכולת בידו להחיות, ולפי שאומרים (לעיל צא). דחיין מתין דמתין היכי חיין. והיינו, דמתים בחטאם ואיך יקומו, על זה אמרו כעת שירה להיפך, "ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים" דאף שממית בצדק, אבל מכל מקום מחיה בחסד. ורבי

לכל הבריות שלא ביטלו צורתן שנבראו, דהיינו שנשאר בו גדר "מעשיו". אבל האדם, כיון שנברא ישר בדעתו ובשכלו, אם אין לו דעת הרי הוא מאבד צורתו, ואינו בכלל כל מעשיו לרחמו. נולכאורה לפי זה נראה לבאר הגמ' בבבא בתרא (ח.), רבי פתח אוצרותיו בשני בצורת וכו', אבל עמי הארץ אל יכנסו וכו', אמר לו רבי פרנסני וכו' פרנסני ככלב וכעורב. דהיינו דאמר לו דטעמא דאין רוצה לפרנסו משום דאדם עם הארץ ששינה צורתו אין שייך ל"ורחמיו על כל מעשיו", אבל פרנסני ככלב וכעורב שלא שינו צורתם].

יז גמ', כל הנותן פיתו למי שאין בו דעה יסורין באין עליו. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), על פי מה דאיתא בפסחים (ק"ח.), בשעה שאמר לו הקדוש ברוך הוא לאדם קוץ ודרדר תצמיח לך זלגו עיניו דמעות אמר לו אני וחמורי נאכל באבוס אחד, כיון שאמר לו "בזעת אפך תאכל לחם" נתקררה דעתו, והיינו, שמתחלה סבר אדם הראשון ששזה לחמור גם בנפשו, כי מזונות החמרי יולידו טבע החמרי, וכשאמר לו שיאכל לחם נתקררה דעתו כי הלחם הוא טעם דגן, וטעם דגן הוא המביא לאדם דעת, כמו שביאר בפרק בן סורר (לעיל ע:), הלכך מי שנותן מפתו למי שאין בו דעת וראוי למזון החמור, ראוי שיתייסר.

יח גמ', כל בית שאין נשמעין בו דברי תורה נשמעים בו בלילה אש אוכלתו שנאמר כל חשך טמון לצפוניו וכו'. כתב רש"י ד"ה כל חשך טמון, כל לילה צפון ונחבא ממצפוני התורה. והיד רמ"ה פירש, דטמון היינו כדבר טמון שאין נשמע ואין נראה, והבית עצמו נקרא צפון של דבר הטמון, וקרא הכי קאמר, כל לילה שהיא טמונה ואין דברי תורה נשמעין בה תאכל אש לצפוניו, כלומר לבית, וחשך היינו לילה כדכתיב "ולחשך קרא לילה" (בראשית א, ד).

יב גמ', שם. הא דנקט בלילה, ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), משום דאיירי בבעל הבית שאינו תלמיד חכם, דביום מתוך עסקיו אי אפשר לו ללמוד בביתו, אבל בלילה שפנוי מהם יש לו ללמוד. והבאר שבע פירש על פי מה שכתב רש"י בעירובין (יח:): ד"ה ולא אמר, גבי כל בית שנשמעין בו דברי תורה בלילה אינו נחרב כו', דנקט לילה, לפי שהקול נשמע למרחוק, דביום אין הקול נשמע כמו בלילה מפני קול המולה של המון וכדאיתא ביומא (סד:), ואמר דאם אפילו בלילה לא נשמעים בו דברי תורה, הרי שרע בעיניו ללמוד תורה בביתו. ויישב בכך נמי הא דנקט "נשמעין" ולא נקט "לומדין" או "עוסקין" וכיוצא בזה. עוד פירש הבאר שבע, דלהכי נקט נשמעין בלילה לפי שאמר (ויק"ר יט, א) אין רינה של תורה אלא בלילה שנאמר (איכה ב, יט) "קומי רוני בלילה", ובפרק הדר (עירובין סה, א) אמר ריש לקיש "לא איברי ליליא אלא לגירסא".

יג גמ', כל שאינו משייר פת על שלחנו וכו'. הא דאיכא שלימה בהדיה הא דליכא שלימה בהדיה. ופירש רש"י בד"ה הא, דאם מביא פת שלימה לשלחן, אסור, דמחזי דלשם עבודה זרה עביד הכי, ואי ליכא שלימה מותר. והיד רמ"ה הקשה עליה, דמעיקרא קאמר רבי אלעזר כל שאינו משייר פת על שלחנו אינו רואה סימן ברכה לעולם, אלמא דצריך לשייר פת שלימה על השלחן. והשתא אמר דאסור, דמחזי דלשם עבודה זרה הוא דקעביד הכי. ומשום הכי פירש איפכא, דהא דקאמר כל המשייר פתיתין על שלחנו כאילו עובד עבודה זרה, איירי בפתייתין שאינם פת שלימה, והא דקאמר כל שאינו משייר פת על שלחנו וכו', איירי בפת שלימה, ומשום הכי נקט הכא פת דמשמע פת שלם, והכא נקט פתייתין דמשמע שאינו פת שלם.

יד גמ', שם. פירש רש"י בד"ה דאיכא שלימה בהדיה, שמביא שלימה לאחר שאכל ונותן על השלחן עם הפתייתים ששייר. כתב המגן אברהם אורח חיים (קפ סק"ב) דמלשונו משמע, דאם מונח כבר על השלחן אין צריך להסירה, והביא שעוד כתבו כן, ושכן כתב בהג"ה בבית יוסף בשם זוהר תרומה. והעיר דמלשון הגמ' "הא דאיכא שלימה בהדיה" משמע דאפילו מונחת מקודם יסירנה, ושכן כתב רבינו ירוחם, וכתב המגן אברהם דאפשר שהזוהר מפרש הגמ', "הא דאיכא שלימה בהדיה" כלומר, אם יש לו שלימה ומביא פתייתין

הדרגת היוזמי

מסכת סנהדרין דף צב – דף צג

ב סיון – ג סיון התש"ע

דר ודר", ומה שגינה את דוד, היינו משום דדוד לא אמר "לעולם", אלא "כל עולמים", דמשמע כל העולמות, אבל נבוכדנצר אמר יותר שמוֹלך לעולם. ומה שבא מלאך וסטרו, אף שהיה מהלל להקדוש ברוך הוא, היינו משום שאמר "דמה לבר אלהין", דמשמע בן יש לו חס ושלום, אבל על עצם דבריו לא סטרו.

כו) גמ', אפילו בשעת הסכנה לא ישנה אדם את עצמו מן הרבנות שלו. כתב היר רמ"ה, דאין הכונה שיתנהג מעיקרא ברבנות, דהא תנן באבות (פ"א מ"י), ושנא את הרבנות. אלא דחנניה מישאל ועזריה שנהגו כבר רבנות לא ישנו. ומה שנהגו הם מעיקרא, חדא, משום שהיו קרובים למלכות וישתדלו בהצלת נפשות, ועוד, דכל הגריעותא דרבנות משום שראו אציבורא, אבל באומות העולם היכא דאפשר שפיר דמי, ואינהו עבדו באומות העולם, ובהא נאמר "אל ישנה אדם מן הרבנות".

דף צג ע"א

א) גמ', גדולים צדיקים יותר ממלאכי השרת שנאמר וכו' ורויה די רביעאה דמה לבר אלקין. הביא הבאר שבע, דברוב ספרים לא גרסינן המשך הפסוק ורויה די כדעאה וגו'. ומפרש לא כפרוש רש"י בד"ה גדולים צדיקים, מדחשיב למלאך לבסוף, אלא דאיתא במדרש רבה איכה (פרשה ג' אות ג'), על קרא "חדשים לבקרים", בכל יום נבראת כת של מלאכים ונשרפת, ואילו צדיקים מבואר הכא בקרא שלא נשרפים מהאש. והביא, דכן מבואר בירושלמי שבת (פ"ו ה"ט), דקאמר ורויה דקדמאה אין כתיב כאן, אלא ורויה די רביעאה, הם היו מכבין לפניו את האור.

ב) רש"י ד"ה גדולים צדיקים, דבתחילה חשיב לתלתא צדיקי ומלאך לבסוף. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), היכן כתוב בפסוק תלתא צדיק, דהלא לא כתוב אלא גבריין ארבעה מהלכין בא נורא וגו' ורויה די רביעאה דמה לבר אלקין, ואם כן בתחלה כללם יחד דאמר ארבעה גבריין. ופירש דבריו, דמדכתיב ורויה די רביעאה דמה לבר אלהין, דמשמע שהמלאך הוא הרביעי מהם, כי גדולים הם ממנו, ובהליכתן הלכו הם לפניו, והוא הרביעי מאחריהם בדרגה. עוד פירש, דמציינו שהחכמים קרוים "אלהים" כמו "עד אלהים יבא וגו'", אבל המלאך נקרא בַּר אלהין שאינו חשוב כמו הצדיק. וכתב העין אליהו דכפירשו הראשון מבואר בילקוט שמעוני (סימן תתרסב).

ג) גמ', בשעה שיצאו חנניה מישאל ועזריה מכבשן האש ראו כל אומות העולם וטפחו וכו'. איתא במדרש תנחומא (פרשת ראה פרשה ז), נתכנסו כל מלכי האומות עליהם וכו' והיו מרקקין בפניהם ואומרים להם היתם יודעים שאלוקיכם כזה ואתם משתחווים לצלם, וגרמתם לו להחריב את ביתו ולשרוף את היכלו ולהגלות, "לך ה' הצדקה". ולפי זה מבוארים דברי רש"י לקמן ד"ה בחק טבעו, וכן כתב היר רמ"ה שם.

ד) גמ', שמע מינה סוסיא חיורא מעליא לחלמא. כתב רש"י בד"ה סוסיא חיורא, מדקאמר שהאדים רמו לקללה. וכתב הרש"ש, דפשוטו היה אפשר לפרש מדקאמר דאדומים נעשו לבנים.

ה) גמ', שם. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דאיירי הכא בסוס רודף, דהא בברכות (נו:): איתא, דראה סוס לבן בחלום בין בנחת בין ברדוף יפה לו, אם בנחת יפה ברדוף קשה, ואם כן הכא דקאמר דסוס לבן יפה, הרבותא ברדוף דוקא.

ו) גמ', רב אמר בעין הרע מתו. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דרב לשיטתו דאמר בבבא מציעא (קז:): תשעים ותשע מתו בעין הרע ואחד בדרך ארץ. והוסיף העין אליהו, דלפי זה יש לפרש דשמואל נמי לשיטתו (שם) דאמר הכל ברוח, והיינו מחמת אויר, ובעת שקבצו כולם ורקקו נתקלקל האויר שהוא הרוח, ולכך אומר ברוך טבעו דהיינו שקלקל את האויר. ולפי זה מתורצת גם קושיית המהרש"א (חידושי אגדות) באות הבאה.

ז) גמ', ברוך טבעו. פירש רש"י בד"ה ברוך טבעו, באותו רוק שרקקו אומות העולם בישראל. והוא כמובא לעיל (באות ג) ממדרש תנחומא, דרקקו

יהושע סבר דמתו בחטאם וחיו כעת ונשאו נשים וכו', כרבי יהודה בן בתירא לקמן, ושוב עתידים לחיות לעתיד, והם אומרים שירה ה' ממית ומחיה וכו', דהיינו שמתו קודם זמנם וחיים עתה, ושוב מוריד שאול אחר כמה שנים, ושוב ויעל לעתיד לבוא. ועיין עוד לקמן באות כב. אבל העין אליהו פירש להיפך, דרבי אליעזר סבר כרב, דאמר לקמן שמנו לקץ וטעו ולא היו בשאול, ולכן אמרו רק ה' ממית בצדק ומחיה ברחמים, דבצדק מתו בחטאם וברחמים החיה אותם ה' עתה, אבל רבי יהושע סובר כשמואל דאמר להלן דכפרו בתחיית המתים והיו בשאול משום אותו עון ולכך אמרו מוריד שאול ויעל.

כא) גמ', אלו בני אפרים שמנו לקץ וטעו. פירש רש"י בד"ה וטעו, שמנו גזירת "ועבדום וענו אותם" משעת בין הבתרים והיה להם לחשוב משעת לידת יצחק שהוא שלשים שנה אחרי כן, ויצאו ממצרים קודם זמנן והרגום אנשי גת. וכתב בדברי הימים (א ז, כא) "והרגום אנשי גת הנולדים בארץ, כי ירדו לקחת את מקניהם", ופירש רש"י שם, דלא היו בקיאים במוצאי הדרכים ואנשי גת שנולדו בארץ היו בקיאים, וכשירדו לקחת את מקניהם הרגום אנשי גת. ומה שבאו לקחת את מקניהם ביאר היר רמה, שסברו דיתקיים בהם "ואחרי כן יצאו ברכוש גדול" (בראשית טו יד). ומה שנתחייבו מיתה כתב הרמב"ן על התורה (שמות יב מב), משום שהיו צריכים להשתעבד עוד שלשים שנה במצרים. אבל המהרש"א (חידושי אגדות) פירש, דלהכי דקדק לומר "והרגום אנשי גת הנולדים", שלא היו חייבים מיתה מצד מה שיצאו כיון דטעו, אלא כיון שעברו על השבועה שנשבעו אברהם ויצחק לפלישתים שיחיו עמם בשלום, הרגום אנשי גת.

כב) גמ', אלו שכפרו בתחיית המתים. כתב היר רמה, דרצה המקום לעשות עמהם לפני משורת הדין להודיעם שכפרו שלא כדן, והיינו כדי לתת סימן לכל ישראל שגם הם עתידים לחיות. וסיים דהיינו נמי טעמייהו דרבי ירמיה ורבי יצחק נפחא, דהוא סימן לכל ישראל, ועיין באות הבאה בביאור המהרש"א.

כג) גמ', אלו בני אדם שאין בהם לחלוחית של מצוה וכו', ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דאותם אנשים לא כפרו בתחיית המתים אלא סברו שאין להם מספיק זכויות בעבור המצוות שעשו, כדי שיזכו בכך לתחיית המתים, והחיה אותם הקדוש ברוך הוא להראותם שגם הם עתידים לחיות אחר שיהיו נדונים בגיהנם. ורבי יצחק נפחא דאמר אלו בני אדם שחיפו את ההיכל כלו שקצים ורמשים, היינו שרמשים הם בריות שאין להם עצם, ואין מתקיימים יותר משנה, וסברו אותם אנשים שאינם מתקיימים לעולם, ולכך אמרו "יבשו עצמותינו", כלומר גם אנו שיש לנו עצם, לא נתקיים לעולם, דומיא דתולעים דאמרינן בחולין (מח:). דאינם מתקיימים יותר מ"ב חודש, ואחרי שמתים נמי לית להו קיום כיון דאין בהם לחות והוּו עפרא בעלמא. וטעו במה שלא ידעו שיש לאדם עצם שמתקיימת לעולם, שממנה חי בתחיית המתים כמו שכתבו התוס' בבבא קמא (טז:): ד"ה והוא, ולכן חיו, להודיעם שאינם כמו הרמשים אלא יקומו בתחיית המתים. ולהיר רמ"ה שהובא באות הקודמת, הוא סימן לכל ישראל שיחיו.

כד) רש"י ד"ה פתח ואמר, פסוק הוא. ביאר הרי"ף (על העין יעקב), דאתא למימר, דהוי קשיא להו, אי אתא נבוכדנצר לשבח להקדוש ברוך הוא שבידו להמית ולהחיות, אמאי אמר בלשון נסתר, הא הוה ליה למימר "אותנתך ומופתך" בלשון נוכח. ועל כן ביאר, "פסוק הוא", כלומר דאתי לומר כן לכל אומות העולם, ולכך אמר בלשון נסתר.

כה) גמ', ביקש לגנות כל שירות ותשבחות שאמר דוד בספר תהילים. כתב הרש"ש, דודאי אין לדמות שיריו לשירי דוד המלך שאמר ברוח הקודש ויש בהם כונות רבות, אלא רק ביקש לגנות, בפני ההמון שאינם מבינים זולת הפשטות. אבל הרי"ף (על העין יעקב) ביאר, דכנגד מה שאמר דוד בתהילים (קמ"ה יג) "מלכותך מלכות כל עולמים", אמר נבוכדנצר "מלכותיה מלכות עם", וכנגד "וממשתלך בכל דור ודור" (שם), אמר נבוכדנצר "ושלטניה עם

דף צג ע"ב

טז) רש"י ד"ה אלא שש סאין, דשש קבין וכו' דלא מייתי בגורן מדה פחותה מסאה. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות בעמוד א'), אם כן היאך מודדין לעני חצי קב או קב, כדהביא רש"י לעיל (בעמוד א') ד"ה וכי דרכו. ותירץ החיד"א (בספר שמחת הרגל (אות ג יז), דכשמודדין לעני חצי קב או קב אין מודדין לו בכלי אלא באומד, שלא יפחות מהשיעור.

יז) רש"י ד"ה ליטול שש סאין, ולישא משוי כזה. אמנם התבואות שור כתב, דיש לה כח לישא, אלא שאין דרכה בזה.

יח) רש"י ד"ה רמז לה, דשש גרעינים נתן לה לסימן. והעיר התורת חיים, מהא דכתיב בקרא מקמיה (רות ג טו), "וימד שש שעורים", וכי שייך מדידה בשש גרעינין. ולכך פירש, דודאי שש סאין מודד לה, אלא שנתן לה עוד שש גרעינין לרמז, ואותן שש סאין לא נתכווין שתטול בבת אחת אלא בפעמים ושלש. ולהכי לא דריש מידי מרישא דקרא, דכתיב "וימד שש שעורים וישת עליה", דאיכא למימר שלא שת עליה אלא מקצתן, ואתי לאשמעינן שסייעה להרים המשאוי על שכמה, אבל מסיפא דקרא שאמרה לחמותה "שש השעורים האלה נתן לי" משמע שכבר היו בידה, דייק שפיר "וכי דרכה של אשה וכו'". ומשני, אלא רמז לה שעתידין וכו' דשש גרעינין נמי נתן לה לרמז, ועל אותן שש גרעינין אמרה שש השעורים האלה נתן לי.

יט) גמ', כל הפסוק הזה לא אמרו דואג אלא בלשון הרע. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דלפי ששינה, דעבדיו אמרו "בבקשו איש יודע מנגן בכנור", והוא אמר "יודע נגן" ולא אמר "בכנור", מוכח דלא היתה כוונתו למה שביקש שאול יודע לנגן בכנור, אלא שיודע לשאול. גם מהא דחשב לכל המעלות גבור חיל וגו', מה שלא בקש ממנו, מוכח כן. ובענין זה גם הוסיף לומר ולספר בו מה שלא בקשו, שהוא "גבור חיל" דהיינו גבור בתורה להשיב, "ואיש מלחמה כו'", וכוונתו ללשון הרע, כדאמר בבבא בתרא (קסד:), כל המספר בטובתו של חברו יותר מדאי, בא לידי רעתו, וקאמר התם בכהאי גוונא "כלך לך מלשון הרע זה".

כ) גמ', דמוכח ודאין. פירש רש"י בד"ה רבא אמר, שמריח באדם ושופט ויודע מי החייב, דאף שלא דן למראה עיניו ולא למשמע אזניו, מכל מקום "ושפט בצדק דלים" על ידי הרחה. ולכאורה קשה איך דן על פי הרחה בלא עדים. והיד רמ"ה פירש, דמריח מלשון "ומרחוק יריח מלחה" (איוב לט), והכונה שם, על ידי רוח הקודש כדפירש שם המצודת דוד, ו"ודאין" לשון ודאי. והעין אליהו הביא מדרש שוחר טוב בתהילים (עב) דדרשי לקרא (דברי הימים א כט, כג) "וישב שלמה על כסא ה'", שהיה דן בלי עדים ובלי התראה, וביאר, דאיירי בומנים שהיה נקי מכל חטא, והכי נמי במלך המשיח. עוד כתב, ואולי אתא כמאן דאמר מצות בטילות לעתיד לבוא, לכך ידין בלא עדים ובלא התראה.

כא) גמ', כיון דחזויהו דלא מוכח ודאין קטלוהו. אמנם במדרש רבה (איכה פרשה ב פסוק ב) איתא, שנהרג על ידי אומות העולם.

כב) גמ', כיון דחזויהו דלא מוכח ודאין קטלוהו. ביאר היד רמ"ה, דכיון דמשיח ברוח הקודש מוכח ודאין, בר כוזבא שאמר שהוא משיח ומוכח דאינו ודאין, הוה נביא שקר, שאומר שקיבל נבואה, ואינו כן, וקטלוהו דנביא שקר דינו בחנק כדלעיל (פד:).

כג) גמ', אפילו כריבדא דכוסילתא לא הוה בהו. פירש רש"י בד"ה אפילו ריבדא, שלא היו צריכים להקזה. וכתב המהרש"ל, דעדיף לפרש דלא היה בהם חשש כלל אפילו כריבדא דכוסילתא. דלפירוש רש"י קשה, דהוה ליה למימר "אפילו ריבדא דכוסילתא". וכתב העין אליהו, דהא דלא פירש רש"י דלא היה בהם מום, משום דלמאן דאמר להלן דסירטום ממש, ליכא למימר דלא היה בהם אפילו רושם, דהלא הוה בהם אותו מום. וכתב הבאר שבע, דבפירוש רבי סעדיה גאון בדניאל שם (פסוק ג') משמע כרש"י, [אמנם היעבץ להלן בגמ' פירש, דסירטום שלא על ידי מעשה מום בגופם]. ועיין לקמן אות כה.

בפניהם. והקשה המהרש"א (חידושי אגדות) איך יתכן שטבעו ברוך. ועוד, דהרקיקה היתה בישראל ולא בהם. והיד רמ"ה פירש, דבלשון משל קאמר, והיינו שמתו באותה בושא. גם המהרש"א (חידושי אגדות) פירש, דהוא דרך משל, והיינו שמתו כדי שלא יתביישו ישראל על ידם כשיראום ויזכרו מה שאמרו להם אומות העולם "יש לכם אלוך כזה וכו'".

ח) גמ', ורבי יוחנן אמר עלו לארץ ישראל ונשאו נשים. הקשה העין אליהו, איך אפשר למימר דפליגי במציאות. ותירץ, דהם לא רצו להיות בבבל, משום דיראו שמא יעשם אלוהות מחמת הכוחות דאיכא בהו, כמו שעשה לדניאל וככתוב (דניאל ב, מו), "ולדניאל סגיד ומנחה וניחוחין אמר לנסכא ליה", מה עשו, הוציאו קול שמתו. ופליגי רב ושמואל הי קול הוציאו שמתו, אם ברוך טבעו או בעין הרע מתו, ובאמת הלכו לארץ ישראל ונשאו נשים. והמהרש"א (חידושי אגדות) פירש, שעלו לארץ ישראל משום שלא רצו במינוי המלך.

ט) גמ', שם. במדרש רבה (בראשית פרשה נו אות כ), איתא, רבי יהושע בן לוי אמר, שינו את מקומם והלכו להם אצל יהושע בן יהוצדק ללמוד ממנו תורה, הדא הוא דכתיב "שמע נא יהושע הכהן הגדול אתה ורעיך היושבים לפניך, כי אנשי מופת המה (זכריה ג, ח, ג)". נדהיינו דלאחר שנעשה להם מופת נקראו אנשי מופת, רבי חנינא אמר, על מנת כן ירדו חנניה מישאל ועזריה לכבשן האש, על מנת שיעשה בהם מופת.

י) גמ', למיכרא נהרא רבה בטורא. פירש הרמ"ה, שהלך להתעכב שם הרבה עד שתיטרף לו שעה. וכי היכי דלא לימרו קליא לאלהיה בנורא כדלקמן.

יא) גמ', לאתווי חזירי דאלכסנדריא של מצרים. הקשה היראים (סימן שט), הא אסור לשוב למצרים, דכתיב "לא תוסיפו לשוב בדרך הזה עוד". והוכיח מכאן, דכל האיסור הוא בדרך הזה דוקא, דהיינו מארץ ישראל למצרים, אבל משאר הארצות למצרים שרי, והכא הלך מבבל. והקשה בשו"ת חיים שאל (חלק א' סימן צא אות ג), מהא דמבואר בירושלמי (הכא פ"י ה"ח), שלצורך סחורה שרי לשוב למצרים, והכי נמי דניאל חזר למצרים לצורך סחורה. וכן העיר בגבורת ארי (יומא לא). ותירץ הברכת אהרן (ברכות אות רכט), על פי המבואר בברכי יוסף (אורח חיים סימן תרח), דלרבי יוחנן דהלכה כסתם משנה, לא דרשינן טעמא דקרא, וכדמוכח בבבא מציעא (קטו), ולדבריו, אף לצורך סחורה אסור לשוב למצרים, ומדאמר רבי יוחנן דדניאל הלך למצרים מוכח כהיראים, דאם שב מארץ אחרת שרי.

יב) גמ', זוטרי איתו בלא דעתיהו. פירש רש"י ד"ה זוטרי איתנהו, דלא העלו על לבם דלפריה ורביה בעי. והיד רמ"ה פירש, מחמת דוטרי היה יכול להסתירם. וכן כתב הרש"ש. והקשה הבן יהודה, לב' הפירושים, הרי באותו זמן היה נבוכדנצר שולט על מצרים, והווי מצי להביאם בפרהסיא. ותירץ, דנבוכדנצר שלחו בחשאי שלא ירגישו בו שהוא שלחו, כדי שלא יאמרו שהבריהו ויאמרו דאלהיה קליא בנורא, כדאמרינן לקמן, ולכך לא הראה עצמו שנבוכדנצר שלחו.

יג) גמ', אשר קלם. הקשה הסנהדרין קטנה, אמאי קיבלו שריפה, והלא מיתתם בחנק, דנביאי שקר הם, כדתנן לעיל (פד:). אלו הן הנחנקין וכו' ונביא שקר. ותירץ, דהם גרמו לעצמם לישרף במה שהסכימו לבדוק עצמם בכבשן האש.

יד) גמ', וכי דרכו של בועז ליתן מתנה שש שעורים. פירש רש"י בד"ה וכי דרכו, שש שבלים. והעיר המהרש"א (חידושי אגדות), דרש"י בד"ה שש שעורים, פירש, דהיינו שש גרעינים. וכתב, דלרבותא נקט בקושיא שש שבלים, דאפילו שש שבלים אין דרכו ליתן, כל שכן שש גרעינים.

טו) גמ', שם. פירש רש"י בד"ה וכי דרכו, והא תנן אין המתין וכו' מחצי קב שעורים. והעיר במלא הרועים, דבמתניתין בפאה (פ"ח מ"ה) תנן, חצי קב חטים וקב שעורים. וכתב, דרש"י נקט מילתא דפסיקא, דאף לרבי יוסי כתובות (סד:). דאין כופלים בשעורים אלא בסמוך לאדום שיש להם רוב שעורים, לכל הפחות המידה הוא חצי קב, והוא נתן שש שעורים.

דרכת בים סוסין. במכילתא (שמות פ"ב יב) נדרש אקרא ד'ועברתי בארץ מצרים', אני ולא מלאך והכיתי כל בכור, אני ולא שרף, ובכל אלקי מצרים אעשה שפטים, אני ולא השליח אני ה', אני הוא ולא אחר וכו'. וביאר הרמב"ן בפירושו התורה (שם), שדרשו כן משום דהווי קשיא להו, דכיוון שדיבר משה עם ישראל, היה ראוי שיאמר, 'ועבר ה' והכה ה' ולכן דרשו ועברתי אני בעצמי כו'. והקשה המהרש"א (חידושי אגדות), הא הכא לא כתיב אלא וינער ה' וגו' דרכת וגו', ואפילו הכי דרשו שהקדוש ברוך עשה בעצמו עשה כן ולא על ידי שליח. עוד הקשה, על פירוש הרא"ם (שם) ברש"י, דדרשינן מיתורא ד'אני ה'', ולא מרישא דקרא, דודאי כל המעשים שבעולם אל השם הם מתייחסים אף שנעשים על ידי שלוחיו, מפני שהוא הסיבה ראשונה, והכא הא לא מצינו לפרש כן, דלא נכתב בהני קראי "אני ה'". לכך כתב, דאף דמצינו בכמה כתובים שאף מעשים הנעשים על ידי שלוחי השם מתייחסים אליו, מכל מקום אינו מוכרח לומר כן בכל מקום, ומשום הכי היכא דאפשר לפרש כמשמעו, ניחא להו טפי למימר דמעשים המתייחסים אל השם הוא בעצמו עשאו, ולא על ידי שליח. והכא וכן בההיא דמכילתא, טפי ניחא להו לפרש הדברים כמשמען. והוסיף, דהטעם דהכא מיייתי קרא ד'וינער ה' וגו'" ולא קרא דלקמיה, 'ועברתי וגו'" דמיייתי במכילתא, היינו משום דהכא בפרעה גופיה קמשתעי, שאמר 'מי ה' אשר אשמע וגו'', ופרעה לא מת במכת בכורות עד קריעת ים סוף.

דף צד ע"א
(א) גמ' אינהו עדיפי מיניה וכו'. כתב רש"י בד"ה אינהו עדיפי מיניה, אידי דגררא בעלמא קתני הכא וכו', וברוב ספרים אינה כתובה. אמנם היערות **דבש** (דרוש ג') כתב, דהגמ' מיייתי ראייה שהאנשים האלו היו נביאים, מהא דהקרא אתי לאשמועינן שלא ראו את המראה, אלמא שהיו ראויים לנביאות.

(ב) גמ' דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא. כתב רש"י במגילה (ג). בד"ה דאינהו נביא, דהיה נביא אלא שלא נשתלח לישראל בשום נבואה. וכן כתב התוס' הרא"ש במגילה (ג), והיינו דעיקר נביא הוא שמצטוו בנבואה לומר לעם את הנבואה, ולא רק שיוודע מה יהיה בעתיד, ולכך שפיר אמרינן דאיהו לאו נביא, אף שהיה לו רוח הקודש וראה את המראה. והעין אליהו במגילה ביאר כונת רש"י, דיתכן שאמר דברים שיהיו בעתיד, אבל לא נחשב נביא, משום דלא דיבר אל העם בדרך מסירה ולהשיב כל מה ששאלהו.

(ג) גמ', מזלייהו חזי. פירש רש"י במגילה (ג). ד"ה מזלייהו, דהוא שר של כל אדם למעלה. ובפירושו רבינו אברהם מן ההר (שם) פירש, דפעמים שאדם נבעת מכח ציורו ודימויו, ואף שלא ראו בעיניהם ולא בנבואה. ומזלו היינו אותו כח ציורו ודימויו.

(ד) גמ', שם. ביאר הבן יהודע במגילה (ג), שהמזל מרגיש שיש לידו שרים, והאדם מרגיש זאת ופוחד.

(ה) גמ', מאי תקנתיה לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קריאת שמע ואי קאי במקום הטנופת וכו'. אמנם במגילה (ג) איתא בהיפך, מאי תקנתיה ליקרי קריאת שמע, ואי קאי במקום הטנופת לינשוף ד' גרמידי, ואי לא לימא וכו'. וכתב השפתי חכמים (שם), דהעיקר כגירסא דסוגיין דפעמים שאין מועיל הרחקה כגון שיש עדיין ריח רע, או שהצואה כנגדו.

(ו) גמ', שאמר שר העולם. פירש רש"י ד"ה שר העולם, מלאך שכל העולם מסור בידו. והמהרש"א (חידושי אגדות), הביא מתוס' בחולין (ס). ד"ה פסוק, ותוס' יבמות (טז): ד"ה פסוק, דהוא מטטרון. וכתבו שם בתירוץ אחד דאינו מטטרון, ובתירוץ שני כתבו דלעולם הוא מטטרון.

(ז) גמ', מ"ם סתומה. עיין ברש"י ד"ה מ"ם כו'. והירד רמ"ה פירש, דנסתמה כדי לרמוז דגם מ"ם שבתניבת משיח נסתמה ולא יהיה חזקה משיח. והבאר שבע הביא עוד, דמצינו בעזרא (נחמיה ב' יג) מ"ם פתוחה בסוף תיבה, "בחומות ירושלים אשר הם פרוצים", דכתיב ה"ם" במ"ם פתוחה, דמרמו שכאשר יסתמו חומות ירושלים הפרוצים בזמן הגלות, תפתח המשרה שהיא סתומה.

(ח) גמ', ליקרי קריאת שמע. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), הא אסור להתרפאות בדברי תורה, כדאיתא בשבועות (טו):. ותירץ, דהכא הוא להגן אחר שכבר בא אליו הפחד, ואמרינן (שם) דשרי, כגון לישון מתוך הפסוקים דקידוש העזרה.

דף צד ע"ב

(כד) גמ', מאי סריסים וכו'. הקשו המהרש"א (חידושי אגדות) והעין אליהו והבאר שבע, אמאי לא פירש דהוא לשון שרים כבאסתר (א, י), וכדמתרגם יונתן (בראשית מ, ז), וכן פירש רד"ק בספר שרשים (ערך סרס). ותירץ, דאם כן מאי פורענות היה הנביא מתנבא לחזקיה. והעיר הבאר שבע, דמיהא פורענות איכא, שיהיו גולים מארצם ויוליכם בהיכל המלך בבל, וכהאי גוונא פירש רש"י בד"ה הא והא, גבי שנסתרסה עבודת כוכבים בימיהם.

(כה) גמ', מאי וחבל לא אתי בהון. פירש רש"י ד"ה מאי חבל, ומהאי קרא דלעיל ילדים אשר אין בהם כל מום לא מצי פריך, דאיכא למימר בשעה שבאו לנבוכדנצר תמימים הוו וסרסן כו'. כתב הבאר שבע, דבכך נסתלקה קושיית רבי אברהם בן עזרא, בדניאל (א, ג), דאם איתא דהוה סריס היאך כתיב ילדים אשר אין בהם כל מום, ואין מום קשה מן הסריס.

(א) גמ' אינהו עדיפי מיניה וכו'. כתב רש"י בד"ה אינהו עדיפי מיניה, אידי דגררא בעלמא קתני הכא וכו', וברוב ספרים אינה כתובה. אמנם היערות **דבש** (דרוש ג') כתב, דהגמ' מיייתי ראייה שהאנשים האלו היו נביאים, מהא דהקרא אתי לאשמועינן שלא ראו את המראה, אלמא שהיו ראויים לנביאות.

(ב) גמ' דאינהו נביאי ואיהו לאו נביא. כתב רש"י במגילה (ג). בד"ה דאינהו נביא, דהיה נביא אלא שלא נשתלח לישראל בשום נבואה. וכן כתב התוס' הרא"ש במגילה (ג), והיינו דעיקר נביא הוא שמצטוו בנבואה לומר לעם את הנבואה, ולא רק שיוודע מה יהיה בעתיד, ולכך שפיר אמרינן דאיהו לאו נביא, אף שהיה לו רוח הקודש וראה את המראה. והעין אליהו במגילה ביאר כונת רש"י, דיתכן שאמר דברים שיהיו בעתיד, אבל לא נחשב נביא, משום דלא דיבר אל העם בדרך מסירה ולהשיב כל מה ששאלהו.

(ג) גמ', מזלייהו חזי. פירש רש"י במגילה (ג). ד"ה מזלייהו, דהוא שר של כל אדם למעלה. ובפירושו רבינו אברהם מן ההר (שם) פירש, דפעמים שאדם נבעת מכח ציורו ודימויו, ואף שלא ראו בעיניהם ולא בנבואה. ומזלו היינו אותו כח ציורו ודימויו.

(ד) גמ', שם. ביאר הבן יהודע במגילה (ג), שהמזל מרגיש שיש לידו שרים, והאדם מרגיש זאת ופוחד.

(ה) גמ', מאי תקנתיה לינשוף מדוכתיה ארבעה גרמידי אי נמי ליקרי קריאת שמע ואי קאי במקום הטנופת וכו'. אמנם במגילה (ג) איתא בהיפך, מאי תקנתיה ליקרי קריאת שמע, ואי קאי במקום הטנופת לינשוף ד' גרמידי, ואי לא לימא וכו'. וכתב השפתי חכמים (שם), דהעיקר כגירסא דסוגיין דפעמים שאין מועיל הרחקה כגון שיש עדיין ריח רע, או שהצואה כנגדו.

(ו) גמ', שאמר שר העולם. פירש רש"י ד"ה שר העולם, מלאך שכל העולם מסור בידו. והמהרש"א (חידושי אגדות), הביא מתוס' בחולין (ס). ד"ה פסוק, ותוס' יבמות (טז): ד"ה פסוק, דהוא מטטרון. וכתבו שם בתירוץ אחד דאינו מטטרון, ובתירוץ שני כתבו דלעולם הוא מטטרון.

(ז) גמ', מ"ם סתומה. עיין ברש"י ד"ה מ"ם כו'. והירד רמ"ה פירש, דנסתמה כדי לרמוז דגם מ"ם שבתניבת משיח נסתמה ולא יהיה חזקה משיח. והבאר שבע הביא עוד, דמצינו בעזרא (נחמיה ב' יג) מ"ם פתוחה בסוף תיבה, "בחומות ירושלים אשר הם פרוצים", דכתיב ה"ם" במ"ם פתוחה, דמרמו שכאשר יסתמו חומות ירושלים הפרוצים בזמן הגלות, תפתח המשרה שהיא סתומה.

(ח) גמ', ליקרי קריאת שמע. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), הא אסור להתרפאות בדברי תורה, כדאיתא בשבועות (טו):. ותירץ, דהכא הוא להגן אחר שכבר בא אליו הפחד, ואמרינן (שם) דשרי, כגון לישון מתוך הפסוקים דקידוש העזרה.

מיני ארזים.

ג) גמ', אותו היום נשתייר מעונה של נוב. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דעשרת השבטים גלו בעון עגלי הזהב שעשה ירבעם בבית אל, כמבואר בקרא. אבל יהודה ובנימין לא היו בעון עגלי הזהב, אבל היה להם עונה של נוב, שנעשה על ידי שאול שהיה משבט בנימין, ונגרם על ידי דוד, כדאייתא להלן דנענש דוד על כך, ועל כן נשתייר לב' שבטים אלו יהודה ובנימין האי עון, והיה נחרב הבית אז, לולי תורתו של חזקיה וסייעתו כדלעיל (צד:).

ד) גמ', שם. הקשה הרי"ף (על העין יעקב), הרי מי שחטא שאול, דואג ודוד, כבר נענשו כולם. ותירץ, דשמא על ישראל שלא מיהו בשאול שצוה להרגם.

ה) גמ', אמרי ליה כלדאי וכו' ואי לא לא יכלת ליה. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דאחר כך אפשר שימצא מלמד זכות וסניגור, וכדמפורש בתפילת חזקיה שהתפלל לה' שלא ימסרם ביד סנחריב, כדאייתא בישעיה (לו טז – כ). והערוך לנר ביאר, שעיקר עון הריגת כהני נוב היה ביטול העבודה, וביטול העבודה העיקרי הוא בערב פסח, לפי שבשאר ימות השנה אפשר במעט כהנים, אבל בערב פסח שבמעט שעות דבין הערביים הוצרכו הכהנים לזרוק דם ולהקטיר החלבים לכל ישראל, ודאי הוצרכו הרבה כהנים, ואולי על ידי הריגת הכהנים נתבטל קרבן פסח כמה דורות, ואם כן נשתייר מעונה של נוב בערב פסח, והנה אותו היום היה ערב פסח, כדאייתא במדרש, שהלילה שאחריו היה פסח, ולכך באותו יום דוקא היה יכול לנצח, אבל למחרת כבר עבר הקטרוג, שבא ליל שמורים לישראל.

ו) גמ', רצונך יכרת זרעך או תמסר ביד אויב. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דהוא כנגד מה שהכרית זרעו של נוב, כדאמר לקמן (עמוד ב), דרצה להציל עצמו ולא לימסר ביד שאול אויבו.

ז) גמ', חזינהו כתמי דמא איכא דאמרי אתא יונה איטריף קמיה. ביאר העין אליהו, דפליגי, אם דוד חטא או לא, דאי חטא ועשה תשובה, איתחזי כתמי דמא, שהוא רמו שבמקום מים רואה דם, דהתשובה הוא כמו מים, ועל פי הילקוט (שמואל א רמו ק) ומדרש תהלים (מזמור קיט) "וישאבו מים וישפכו לפני ה'" (שמואל א' ז, ה), ואילו מים היו שואבים ושופכים, אלא שעשו תשובה ושפכו לבם כמים לפני הקדוש ברוך הוא בתשובה שלמה, ולא יכא דאמרי דאתא יונה, אתי לרמו, שלא חטא כלל, ודומה ליונה שאינו מזדוג אלא לבן זוגו, והכי נמי דוד לא חטא.

ח) גמ', אמר אין רוכבין על סוסו תנן. הקשה הערוך לנר, דאף שהיה צריך פרד שהוא קל ברגליו יותר מסוס, מכל מקום וכי לא היה לו לדוד פרד אחר עד שהוצרך לרכב על של המלך. ותירץ, על פי דברי הירושלמי בכלאים (פ"ח ה"ד), ואין רוכבין על הפרד מקל וחומר מכלאי בגדים, ופריך, ממאי דכתיב "והרכבתם את שלמה בני על הפרדה אשר לוי" (מלכים א' פ"א פ"ג), ומשני, האי בריה מששת ימי בראשית היא, ואם כן רצה אבישי דוקא את הפרדה של דוד שהיתה מששת ימי בראשית דלית בה איסור כלאים. והבן יהוידע ביאר, דרצה את פרדת דוד כדי שתוליכנו למקום שדוד שם, כדאייתא בזוהר פרשת בלק (דף כא), שרבי פנחס בן יאיר חיפש את רבי שמעון בר יוחאי ולקח את חמורו והגיע אליו.

ט) גמ', איתעביד ליה ניסא וכו'. הקשה הבן יהוידע, אמאי עשה לו הקדוש ברוך הוא נס זה קודם שהיפך תפלתו, והרי הוא רצה ליפול ביד אויב ולא שיכרת זרעו. ותירץ, דהאי מיתה שרצה ישבי להרגו הוא כעין חנק, וצריך להצילו, כדי שלא יאמרו העולם שמת בעון בת שבע שהיתה אשת איש, ומיתתו בחנק.

י) גמ', קפצה ליה ארעא. כתב היר רמ"ה בשם יש אומרים, נתקצרה לו הארץ והגיע מהרה מלשון ועולתה תקפוץ פיה (איוב ה). עוד פירש, "קפצה", לשון דלוג, שקלו רגלי הפרד להלך והגיע מיד, עד שנראה כאילו דלגה לו הארץ שהיה עומד עליה.

יא) גמ', פתקיה ליה לדוד לעילא וכו'. כתב היר רמ"ה, אף שיכול היה להרגו בידיים, לא עשה כן אלא כדי להראות את גבורתו ולשחק בו כצפור.

מביאין דורון כזה לארון כזה. הקשה המהרש"א (חידושי אגדות), דברשי מגילה (יג). ד"ה שדר פרדישני, ובגמ' בבא מציעא (עא.), מוכח, דפרדישנא לשון דורון הוא. והביא, דהערוך (ערך פרדישנא) כתב, דאם היינו מוצאין ספר שכתוב בו "האי פרדישנא להאי דישנא" הוה ניחא לן, דפרדישנא לשון מנחה, ודישנא אדם גדול, כדכתיב (שופטים ג, כט) "כל איש שמן וכל איש חיל", וביאר המהרש"א, דאף לגירסתינו כן הוא, וכי האי דישנא, היינו אדם חשוב, ראוי להאי פרדישנא. [וכן כתב בספר הישר לר"ת (חלק החידושים) סימן תרצג]].

טז) גמ', כל מי שאינו עוסק בתורה ידקר בחרב. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דמי שאינו עוסק בתורה, עושה עצמו כעובד כוכבים שמתתו בסייף, כדלעיל (נט.).

יז) גמ', בדוק מדן וכו' עם הארץ מגבת ועד אנטיפרס וכו' תינוק ותינוקת איש ואשה. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דעם הארץ היינו איש ואשה, ובא לומר בזה שהיו כולם בקיאים אפילו באיסור והיתר, אבל גבי תינוק ותינוקת לא קאמר אלא שלא היו בקיאים בטומאה וטהרה שהיה נוגע גם להם משום שהיו אוכלים חוליהן בטהרה. ולהכי קאמר לקמן, דהיו בטלים ממלאכתן בעסק הגפן כיון שהוא מביא שכרות, דהרי נאסר בהוראת איסור והיתר וטומאה וטהרה, כדכתיב בפרשת שותי יין, "ולחבדיל בין הטמא ובין הטהור" (ויקרא פ"י, י).

יח) גמ', והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו. הקשה הערוך לנר, דבתחילה שאלו לחלוק או לבוות, ואחר כך שואלים דמעורב בו ממון אחרים, הלא מתחלה היו צריכים לשאול אם מותר להם ליקח מן השלל. ותירץ, דרוב השלל של סנחריב היה מכיבוש רוב האומות, ושל ישראל היה רק מייעוט, ומתחלה סברו דממון עשרת השבטים בטל ברוב, וכל דפריש מרובא פריש, אמנם כל דפריש שייך דוקא בגוונא שיביאו כל השלל אל מקום אחד ומשם יטול כל אחד חלקו, אבל אם לבוות, היינו שכל אחד לוקח מהגולנים עצמם, והאי גוונא הוי קבוע, וכל קבוע כמחצה על מחצה דמי. ועוד חילוק בין "לבוות ולחלק", ד"לחלק", כיון שיש אחד שאוסף את כל השלל ומחלק לכולם, הוה ליה יאוש בידא דנכרים, ושינוי רשות בידא דידיה, אבל כיון "לבוות" שכל אחד לוקח מהנכרים גופייהו, לא הוה אלא יאוש ואצלו נעשה השינוי רשות, כדאייתא בסוגיא דאונכרי בסוכה (ל), דאיכא בהא משום גול אצל האונכרי, כיון שלקוח מידי העכו"ם גופייהו. ולכך דוקא לאחר שאמר להם הנביא "לבוות", שאלו, והלא ממון עשרת השבטים מעורב בו.

יט) גמ', עשר מסעות נסע אותו רשע באותו היום. המהרש"א (חידושי אגדות) הביא פירוש רש"י בישעיה (י), מה שהיה לו להלך בי' ימים הלך ביום א', שכל כך נתלבט בדרך כדי לעמוד בעוד היום בנוב, לפי שאמרו לו אצטגנינו, אם תלחם בה היום, תכבשנה וכשעמד בנוב וראה ירושלים עיר קטנה, לא חש, כדאייתא לקמן (צה.). והתוס' בעבודה זרה (סה.) ד"ה מאונא, כתבו, שהיה ממחר שם להיות באותו היום.

כ) גמ', שם. הקשו התוס' בעבודה זרה (סה.) ד"ה מאונא, והא כתיב גבע מלון לנו, דמשמע שלנו שם לילה אחת. ותירצו, דשמא מקצת החיל שהלכו תחילה לנו שם, והוא ושאר החיל הבאים אחריהם עמו, עברו עד ירושלים והלכו הכל ביום אחד.

דף צה ע"א

א) גמ', עתיד ירמיה ומתנבא עליה מענתות, הקשה הבן יהוידע, הרי גם יחזקאל התנבא על חרבן ירושלים ובית המקדש, שיבוא מלך בבל ויחריבם. ותירץ, דנבואת ירמיהו עשתה פועל בלב ישראל, כי היה "גלגול" שלמה שבנה את בית המקדש, והוא עצמו מתנבא על חרבנו, ועל כן אמרו ישראל שאין תקוה לבטל החרבן על ידי שיעשו תשובה.

ב) גמ', שש שמות יש לו לארי. כתב המהרש"א (חידושי אגדות), דנפקא מינה למסבר קראי דהכא. ועוד, למקח וממכר כדאייתא בבבא בתרא (פ: ז' ז')

(יב) גמ', אמר ליה אפיך צלותיך. הקשה העיין יעקב, הלא הוא רצה לימסר ביד אויב ולא יכרת זרעו, ומה סבר, הרי על ידי זה יכרת זרעו כדאמר ליה להלן, ובר ברך קירא לזבון. וביאר, דאבישי סבר דעדיף שלא יכבה נר ישראל שהוא מלכות בית דוד, משיתקיים זרעו.

(יג) גמ', בר ברך קירא לזבון. פירש הי"ד רמ"ה, דהוא פרי שבראש הדקלים, וכדאמר בבבא קמא (צב). זיל אייתי לי מקוריהו, והיינו לגירסא דעדו "קורא". אבל המהרש"ל גורס קירא, ומפרש דהיינו שעוה.

(יד) גמ', שם. כתב הרש"ש, דממנו למד חזקיה ודחה את הפורענות על בניו, שאמר "טוב דבר ה' וגו' אם שלום וחומר יהיה בימי" (מלכים ב' ט).

(טו) גמ', שם. הקשה העיין יעקב, דהא כתב רש"י בפירוש התורה (בראשית כא, כג), אקרא ד"אם תשקור לי ולניני ולנכדי", עד כאן רחמי האב על הבן, אם כן המליצה צריכה להיות על דור רביעי ולא על בר ברך קירא לזבון. ותירץ, דמכל מקום עיקר רחמנות על בנו, דכתיב "כרחם אב על בנים", ולא בני בנים, ויכלה זרעו, היינו הרבה דורות אחר כך, וכמו שהיה בסוף, דרק בזמן חזקיה נתעוררה עליו מדת הדין.

דף צה ע"ב

(טז) גמ', שהתפללו בו אבותי. כתב רש"י ד"ה שהתפללו בו אבותי, אברהם, דכתיב ויעתק משם יצחק אין מקרא בידו. והי"ד רמ"ה כתב, דיצחק, מדכתיב, "ויצא יצחק לשוח בשדה" (בראשית כד ג), והרי היה בארץ הנגב, דכתיב "והוא יושב בארץ הנגב" (שם שם, סב), וכי נפק לצלויי ופגע ברבקה, ודאי כלפי ארעא דחרן הוא דנפק, ואשכחן דבית אל קיימא בין חרן ובין ארץ הנגב, וכתיב נמי באברהם כדנפיק מחרן "ויעתק משם ההרה מקדם לבית אל", וכתיב "ויסע אברהם הלך ונסוע הנגבה".

(יז) גמ', כיון דהרהר בדעתיה למהדר קפצה ליה ארעא. פירש רש"י בפירוש התורה (בראשית כח יז), שהגיע לחרן וחזר עד בית אל, וקפצה לו הדרך והגיע להר המוריה. והרמב"ן (שם) כתב, דלא חזר לבית אל, אלא כיון שהגיע לחרן קפצה לו בארץ ופגע בהר המוריה. והבאר שבע כתב בדעת הרמב"ן, שקפצה לו ארץ המוריה ובאה לקראתו, דהיינו שנעקר הר המוריה ממקומו ובא לקראתו, דהכי משמע לישנא דקפצה להם הארץ, ולא שקפצו הם את הארץ.

(יח) רש"י ד"ה הכי גרסינן דבר אחר אין פגיעה אלא תפילה, ונראה למורי דהכא לא מיגרסא הך מילתא. וכן נראה מהרמ"ה דלא גריס ליה, מדפירש ואין פגיעה אלא תפילה וכו', משמע דמוסיף ואינו מהגמ'. וגם בהגהות

הגר"א (אות א) מחקו.

(יט) גמ', ותקם ותאבד את כל זרע הממלכה. כתב במרגליות הים, דכל זמן שהיו בני דוד וניניו צדיקים, לא נענשו בעון אבותם, כי הגינה עליהם זכות דוד, רק כשהלכו בדרכי אהאב היו חייבים כליה מצד עונם, ולא הגינה עליהם זכות דוד אביהם. ומכל מקום בימי יהורם לא נענשו, לפי שלא היה אז צדיק שיהיה לו זכות להשאר, לכך השהה הקדוש ברוך הוא את הפורענות לימי יהואש שהיה צדיק, וכדכתיב בקרא "לא אבה ה' לא להשחית את יהודה למעון דוד עבדו כאשר אמר לו לתת לבניו ניר כל הימים" (מלכים ב' ח' ט).

(כ) גמ', והא אשתאר יואש וכו'. ביאר העיין יעקב, דמכל מקום מיחשב דכלה זרע, דהכי אשכחן בתורה שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, "ואכלם", והדר קאמר ליה "ואעשה אותך לגוי גדול" (שמות לב י).

(כא) גמ', ואף על אברהם באו כן. פירש רש"י ד"ה על אברהם, כשנלחם בד' מלכים. וכן כתב הי"ד רמ"ה. והקשה המהרש"א (חידושי אגדות), דלא מצינו שבאו הד' מלכים על אברהם אלא על סדום. וכתב, דאולי קבלה היה בידם שלאחר מיכן באו שוב על אברהם ברוב עם, בכדי להנקם ממנו. אמנם בבאר שבע הביא, מתרגום בישעיה (י, לב) דכתיב, וכן אתו על אברהם כד רמו יתיה לגו נורא יקידתא.

(כב) גמ', אורך צואר סוסיו ארבעים פרסה. פירש הי"ד רמ"ה, כשהיו כולם עומדים בשורה אחת זה בצד זה.

(כג) גמ', בעי אביי חסר חד ריבויי או חסר חד אלפא וכו'. המהרש"א (חידושי אגדות), לא גרס חד רבוא, והקשה, אמאי לא שאל אביי אף על זה. ותירץ, דכיון דהתנא אתי להפליג, אתי לומר דאין חסר אלא דבר מועט, ומשום הכי קמיבעיא ליה דוקא בא' ומאה, ומכל מקום מה ששאל על אלף הוא משום דהתנא זכר אותו המספר.

(כד) גמ', כמה נער יכול לכתוב עשרה. פירש רש"י ד"ה עשרה, שהנער יכול להטיף טפה של דיו, והיינו י"ד שנשארו עשרה. והי"ד רמ"ה פירש, לפי שאין בכל האותיות אות קטנה הימנה. והאבן עזרא בישעיה (י ט) פירש, נער שאין לו רגילות בחשבון עד עשרה. והר"ק (שם) פירש, דהנער כשמתחיל בלימוד הכתיבה, תחילה יכתוב אות יו"ד, כי היא ראשית האל"ף. עוד פירש, וכן פירש המלבי"ם (שם), דהנער לא ילאה לכותבם כי מעטים יהיו.

(כה) גמ', רבי יהושע בן לוי אמר ארבעה עשרה שנאמר ב' ג' ד' וה'. ביאר המהרש"א (חידושי אגדות), דהא דנקט כהאי גונא ולא נקט בכלל י"ד. לאשמועינן, דאף אלו י"ד שנשתיירו, מפורים היו ולא נשארו במקום אחד.

הצטרף גם אתה ללומדי ה"דרף היומי" בעיון!!!

זמני השיעור בדף היומי בעיון ע"י רבני הכולל בכל יום בין השעות 9:45-10:45 בבית המדרש "משכן אהרן" שע"י חניכי ישיבת פוניבז' מודיעין עילית ת"ו

יש אנשים שרוצים לעשות יד ושם לזכר עולם על נשמת אבותיהם ועושים להם מצבה של אבן וכו'...

יתנדב עבורו איזה ספר הצריך לרבים ללמוד בו, ויכתוב עליו את שמו, ובכל עת שילמדו בו יהיה לנחת רוח לנשמת הנפטר... (הח"ח באהבת חסד ח"כ בפ"ט"ו)

כתובת המערכת: רח' שאגת אריה 17/25 קרית ספר מודיעין עילית. טל/פקס: 08-9741714 ©

למנויים, לתרומות, להנצחות ולכל ענין 050-4102442 Sbma@kavnaki.net

http://www.shtaygen.co.il/?CategoryId=1124